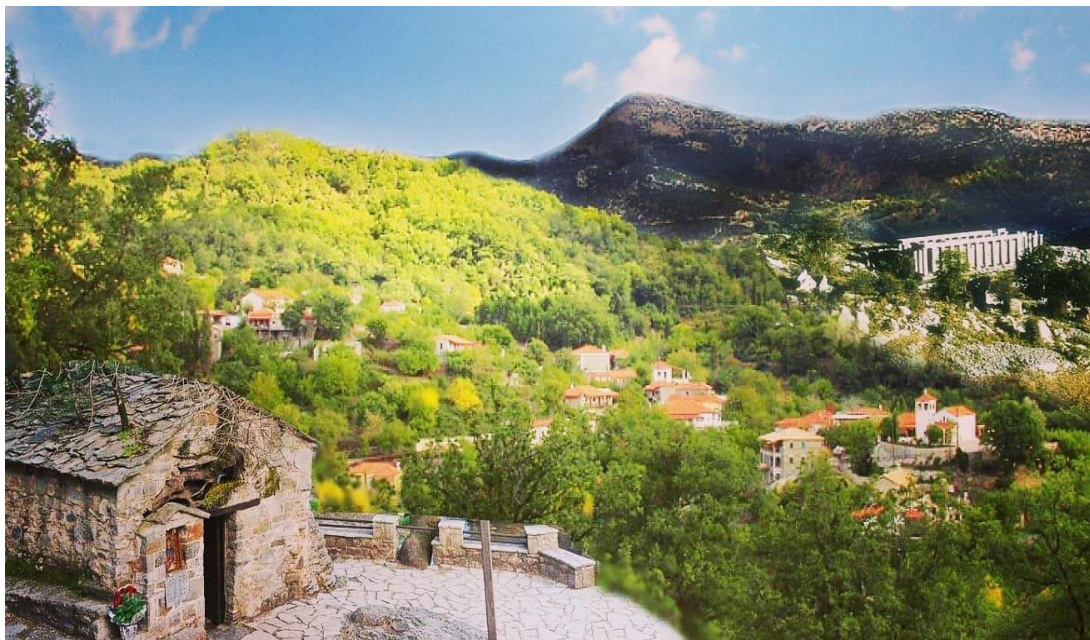

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ: «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ & ΑΝΑΔΕΙΞΗ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ»

ΘΕΜΑ: «Ο Επικούριος Απόλλωνας στις Βάσσεις Φιγαλείας, η Αγ. Θεοδώρα και ο παραδοσιακός οικισμός της Αμπελιώνας: μια πρόταση διαχείρισης ενός πολιτιστικού τριπτύχου με αμφισημία, υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης»

Όνομα: **Σταθουλοπούλου Ευγενία**
(ΑΜ:1012201601016)

Επιβλέπουσα: Ελένη Ζυμή, Επίκουρος Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας

Συνεπιβλέποντες: Κλήμης Ασλανίδης, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός

Φιλώ Ηλιοπούλου, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	05
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	06
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ιστορική επισκόπηση των μνημείων	
1.1 Ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα.....	08
1.1.2 Ιστορία της έρευνας και της συντήρησης του μνημείου.....	10
1.2 Το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας.....	13
1.2.1 Η αρχιτεκτονική και οι τοιχογραφίες.....	13
1.2.2 Βίος της Αγ. Θεοδώρας.....	14
1.2.3 Η ιστορία της έρευνας και η συντήρηση του μνημείου.....	16
1.3 Παραδοσιακός οικισμός Αμπελιώνας.....	17
1.3.1 Αρχιτεκτονική Αμπελιώνα.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η εφαρμογή της μεθόδου S.W.O.T. στα μνημεία του τριπτύχου	
2.1 Η ανάγκη προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και η εφαρμογή S.W.O.T...	20
2.2 Ανάλυση της περιοχής του τριπτύχου με την μέθοδο SWOT.....	22
2.2.1 Ανάλυση SWOT του ναού του Επικούρειου Απόλλωνα.....	23
2.2.2 Ανάλυση SWOT της εκκλησίας της Αγ. Θεοδώρας.....	24
2.2.3 Ανάλυση SWOT για τον παραδοσιακό οικισμό της Αμπελιώνας.....	25
2.3 Συμπεράσματα από την ανάλυση SWOT.....	26

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Οι γενικές αρχές της διαχειριστικής πρότασης

3.1 Η έννοια της διαχείρισης στον πολιτισμό.....	29
3.1.2 Μορφές Πολιτιστικής Διαχείρισης.....	30
3.2 Διαχειριστική πρόταση για το τρίπτυχο.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η χρήση των νέων τεχνολογιών

4.1 Τεχνολογία και Πολιτισμός.....	54
4.2 Οι νέες τεχνολογίες ως μέσο ανάδειξης του τριπτύχου.....	55
4.2.1 Αγ. Θεοδώρα και Τεχνολογικά Μέσα.....	55
4.2.2 Αμπελιώνα και Τεχνολογικά Μέσα.....	56
4.2.3 Ναός Επικούρειου Απόλλωνα και Τεχνολογικά Μέσα.....	58
4.2.4 Μια ψηφιακή εφαρμογή για την περιοχή.....	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προσβασιμότητα-Σήμανση-Ωράριο

5.1 Διάφορα επιπρόσθετα μέσα βελτίωσης.....	61
5.1.1 Προσβασιμότητα.....	61
5.1.2 Σήμανση.....	63
5.1.3 Ωράρια Λειτουργίας.....	63
5.1.4 Συστηματική Διαφήμιση.....	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συμπεράσματα

6.1 Αποτελέσματα.....	65
6.1.1 Κοινωνία.....	65

6.1.2 Οικονομία.....	66
6.1.3 Μνημεία.....	66
Επίλογος.....	68
Βιβλιογραφία.....	69
Εικονογραφικό υλικό.....	74

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο γίνεται μια σύντομη περιγραφή των τριών μνημείων, ώστε να αναδειχθεί η σπουδαιότητά τους από αρχαιολογικής, αρχιτεκτονικής και ιστορικής άποψης. Μάλιστα δίνεται έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τόσο των μνημείων όσο και της μορφολογίας της περιοχής. Ακολουθεί η ανάλυση των μνημείων με τη μέθοδο S.W.O.T. στο πλαίσιο της αναγκαιότητας για την προστασία, ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από διάφορες ενέργειες. Στο δεύτερο μέρος σκιαγραφείται η διαχειριστική πρόταση του τριπτύχου μέσα από την παρουσίαση μιας σειράς δραστηριοτήτων. Ο σκοπός της πρότασης αυτής είναι διττός: από τη μία να προσελκύσει επισκέπτες όλων των ηλικιών στα μνημεία που εξετάζονται, και από την άλλη να γίνει η περιοχή ένας εναλλακτικός προορισμός για τους επισκέπτες, πολλές και διαφορετικές επιλογές. Σε αυτά σημαντικό ρολό παίζει, όπως θα φανεί, ο τομέας της τεχνολογίας που έχει πια επηρεάσει όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής μας ζωής. Η εργασία κλείνει με τα αποτελέσματα που θα επιφέρει η πρόταση διαχείρισης στην κοινωνία, στην οικονομία αλλά και στα ίδια τα μνημεία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο σταυροδρόμι των Ν. Ηλείας, Αρκαδίας και Μεσσηνίας συναντάει ο επισκέπτης έναν ξεχασμένο και αναξιοποίητο τόπο. Στο Λύκαιο όρος ατενίζει τον Μεσσηνιακό κάμπο και στο βάθος την αρχαία Μεσσήνη, ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα. Ο ναός αυτός των κλασικών χρόνων (τέλος 5^{ου} αι. π.Χ.) αποτελεί σύμβολο τόσο για την περιοχή όσο και για την αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική, αφού συγκεντρώνει μια σειρά από μοναδικά χαρακτηριστικά. Οι λιτές και αυστηρές γραμμές του είναι πλήρως εναρμονισμένες με το περιβάλλον στο οποίο είναι ενταγμένο το αρχαίο κόσμημα. Σε πολύ κοντινή απόσταση από το μνημείο αυτό βρίσκονται η Αμπελιώνα και το εκκλησάκι της Αγίας Θεοδώρας που συμπληρώνουν το τοπίο του μικρού αυτού επίγειου παράδεισου. Η Αμπελιώνα είναι ένας γραφικός και καλοδιατηρημένος παραδοσιακός οικισμός του 17^{ου} αιώνα χτισμένος μέσα σε ένα καταπράσινο τοπίο με πολλά νερά. Το βυζαντινό εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας (12^{ος} αι.), λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα, ανάμεσα στο όριο των νομών Μεσσηνίας και Αρκαδίας, γνωστό για τα πλατάνια που ξεπηδούν από τη στέγη του και το νερό που αναβλύζει από τα θεμέλιά του, ένα πραγματικό θαύμα της φύσης, συμπληρώνει το ιδιαίτερο πολιτιστικό τρίπτυχο.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μια ολοκληρωμένη πρόταση διαχείρισης αυτού του πολιτιστικού τριπτύχου μεγάλης αξίας και εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος Διαχείρισης και Ανάδειξης Πολιτισμικών Αγαθών και Περιβάλλοντος του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Μετά από εκτενή έρευνα διαπιστώθηκε ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποια άλλη αντίστοιχη εργασία για τα συγκεκριμένα μνημεία. Η παρατήρηση λοιπόν, αυτή προσδίδει βαρύτητα στην παρούσα μελέτη, η οποία αποτελεί το πρώτο βήμα προς την προβολή, την ανάδειξη και τη διαχείριση των τριών μνημείων και τη διαχείριση του τριπτύχου. Μολονότι, τα μνημεία αυτά μολονότι έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, χάρις στη μικρή γεωγραφική απόσταση μεταξύ τους, αλλά και η διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του καθενός μέσα στο χρόνο, αποτελούν μία ενότητα και μπορούν, κατά κάποιον τρόπο, να ενοποιηθούν.

Η εργασία, σε πρώτο επίπεδο, στηρίχθηκε σε έντυπη και διαδικτυακή βιβλιογραφική έρευνα. Μέσα από αυτή την έρευνα ήρθαν στην επιφάνεια πλούσια στοιχεία για την αρχαιολογική, ιστορική και αρχιτεκτονική σημασία των μνημείων. Όλες αυτές οι πληροφορίες λειτούργησαν βοηθητικά στην επιστημονική τεκμηρίωση της πολιτιστικής πρότασης ώστε να αναδειχθεί η σπουδαιότητα των μνημείων που περιλαμβάνει.

Σε δεύτερο επίπεδο ακολούθησε επιτόπια αυτοψία στα μνημεία και την ευρύτερη περιοχή. Μέσα από αυτήν εντοπίστηκαν αλλά θέματα, πρακτικού χαρακτήρα, που συχνά δεν αναφέρονται στη σχετική βιβλιογραφία. Η επιτόπια έρευνα βοήθησε στην καλύτερη κατανόηση του γεωμορφολογικού ανάγλυφου της περιοχής, των δυνατοτήτων και των αδυναμιών της. Επιπλέον έδωσε την ευκαιρία να παρατηρηθεί η παρούσα κατάσταση των μνημείων. Ο συνδυασμός αυτών των δυο μεθόδων λειτούργησε επικουρικά για την παρούσα μελέτη, αφού σημεία που δεν κάλυπτε η βιβλιογραφική έρευνα συμπληρώθηκαν από την επιτόπια επίσκεψη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα

Σύμφωνα με τον Πausανία¹ ανάμεσα στο Λύκαιο όρος και στο Τετράζι, στη θέση Βάσσεσ στην ευρύτερη περιοχή της Φιγαλείας, βρίσκεται ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα. Η περιοχή της Φιγαλείας είναι ορεινή καθώς περιτριγυρίζεται όχι μόνο από το Λύκαιο και το Τετράζιον, αλλά και από το Κωτίλιον και το Έλαιον όρος. Μέσα σε αυτή την δύσβατη περιοχή, στη θέση Βάσσεσ, δηλαδή σε μια μικρή κοιλάδα, αρχίζει η ανέγερση του μνημείου το 420-410² π.Χ. Το θαυμαστό αυτό έργο αποδίδεται στον σπουδαίο αρχιτέκτονα της εποχής τον Ικτίνο³,

ο οποίος ήταν και ο δημιουργός του Παρθενώνα. Ο ναός αφιερώθηκε στον Απόλλωνα γιατί ο θεός βοήθησε την περιοχή κατά τη διάρκεια ενός φοβερού λοιμού στις αρχές του Πελοποννησιακού πολέμου, το 429 π.Χ.⁴ Το οικοδόμημα αυτό είναι ένα πολιτιστικό και πολιτισμικό κόσμημα για την ευρύτερη περιοχή διότι συγκεντρώνει μια σειρά από μορφολογικές και τυπολογικές ιδιομορφίες στην κατασκευή και τη διακόσμηση του⁵. Όλα τα παρακάτω κάνουν τον ναό να ξεχωρίζει από άλλους της εποχής του και διεγείρουν το επιστημονικό ενδιαφέρον των ερευνητών.

Αρχικά το δομικό υλικό του μνημείου είναι ο τοπικός γκρίζος λίθος που το εναρμονίζει πλήρως με το άγριο φυσικό τοπίο της ευρύτερης περιοχής. Ο ναός, δωρικός περίπτερος, αμφιδίστυλος εν παραστάσι, με πολλά αττικά στοιχεία στη δομή του παρόλο που είναι χτισμένος στη Πελοποννησιακή γη, στέκει επιβλητικός ανάμεσα στις αγέρωχες βουνοκορφές που τον περιτριγυρίζουν.

Ο ναός έχει διαστάσεις 39,87 x 16,13 μ. και αποτελείται από 6 x 15 κίονεω οπότε έχει διαφορετικές αναλογίες από άλλους ναούς της ίδιας εποχής, οι οποίοι ακολουθούν

¹ Πausανίας 8.41.8.

² Παπαχατζής 1980, 361.

³ Ταρατάκη 1992, 196.

⁴ Τραΐου 2007, 64.

⁵ Πλάντζος 2011, 162.

τον κανόνα $2n+1$ στον αριθμό των κίωνων των μακρών πλευρών σε σχέση με εκείνον των στενών. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που χαρίζουν τη μοναδικότητα στο οικοδόμημα δεν σταματούν εδώ. Ο προσανατολισμός του είναι B-N, σε αντίθεση με τον συνήθη προσανατολισμό A-Δ των ναϊκών οικοδομημάτων. Στην αρχιτεκτονική του μνημείου επιπλέον συναντά κανείς και τους τρεις ρυθμούς της αρχαίας τέχνης δηλαδή τον δωρικό, τον ιωνικό και τον κορινθιακό⁶. Ο συνδυασμός των τριών αυτών ρυθμών είναι ένα από τα στοιχεία που κάνουν τον ναό να ξεχωρίζει.

Στον σηκό ειδικότερα υπάρχουν ακόμα κάποια στοιχεία που συντελούν στη μοναδικότητα του ναού: οι ιωνικοί ημικίονες που εφάπτονται στον τοίχο του σηκού, η διαγώνια διάταξη των νοτιότερων ημικίωνων, ο κορινθιακού τύπου κίονας, η ανάγλυφη ζωφόρος, ο διαχωρισμός του σηκού από το άδυτο, και η θύρα στα ανατολικά. Επιπλέον η διάταξη των νοτιότερων ημικίωνων που είναι διαφορετική από τα υπόλοιπα ζεύγη ημικίωνων, δίνει την αίσθηση στον επισκέπτη ότι οι ημικίονες θέλουν να εισβάλουν στον χώρο του σηκού. Επίσης, η θέση των ημικίωνων αυτών είναι τέτοια ώστε οι διαστάσεις του αδύτου να είναι μεγαλύτερες από τις συνηθισμένες. Στην ίδια ευθεία με αυτούς τους ημικίονες, στο βορεινό τμήμα του άξονα του σηκού, στεκόταν ένας ελεύθερος κίονας που έφερε κορινθιακού ρυθμού κιονόκρανο. Ο κίονας αυτός δεν σώζεται αλλά έχει αποτυπωθεί το 1812⁷. Στο εσωτερικό του σηκού λοιπόν συνυπήρχαν ο ιωνικός και ο κορινθιακός ρυθμός.

Άλλο ένα σημαντικό στοιχείο του ναού είναι η ιωνική ζωφόρος στο εσωτερικό του σηκού που εκτεινόταν στις τέσσερις πλευρές του. Το άδυτο του έρχεται σε αντίθεση με το ύψος του υπόλοιπου ναού αφού δεν διαθέτει κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό πέρα από την ύπαρξη μια θύρας στον ανατολικό τοίχο. Μια ομάδα ερευνητών υποστηρίζει ότι η ύπαρξη μιας δεύτερης θύρας έγινε μόνο για θρησκευτικούς λόγους⁸ ενώ άλλη ισχυρίζεται ότι εξυπηρετούσε ανάγκες σχετιζόμενες με το λατρευτικό άγαλμα⁹.

Στο εξωτερικό μέρος του ναού υπήρχε δωρική ζωφόρος χωρίς διακόσμηση στις μετόπες. Η ζωφόρος γύρω από τον εσωτερικό τοίχο του σηκού ήταν ιωνική. Οι μακριές πλευρές της ήταν ακόσμητες σε αντίθεση με τις στενές που είχαν ανάγλυφες παραστάσεις. Απεικόνιζαν δυο αγαπητές σκηνές της ελληνικής μυθολογίας, οι οποίες

⁶ Tzonis - Giannisi 2004, 45.

⁷ Παπαχατζής 1980, 365.

⁸ Τραϊού 2007, 74-75.

⁹ Tzonis - Giannisi 2004, 52.

ενσωματώνονταν συχνά στον διάκοσμο των ναών, την Αμαζονομαχία και την Κενταυρομαχία¹⁰. Αττικά τεχνοτροπικά στοιχεία στη σύνθεση των σκηνών και στην αποτύπωση των ενδυμάτων των μορφών συνδυάζονται με πελοποννησιακά χαρακτηριστικά στην απόδοση των μορφών (π.χ. το μεγάλο τετράγωνο κεφάλι των μορφών)¹¹.

Οι μετόπες του πρόναου απεικονίζουν την επιστροφή του Απόλλωνα στον Όλυμπο από τις βόρειες χώρες, ενώ του οπισθόδομου την αρπαγή των θυγατέρων του Μεσσήνιου βασιλιά Λεύκιππου από τους Διόσκουρους¹².

Ένα άλλο στοιχείο που ταλάνισε τους επιστήμονες είναι η ύπαρξη ή μη στέγης στο σηκό του ναού. Αρχικά θεωρούσαν ότι ο σηκός ήταν αστέγαστος για να φωτίζεται από το φυσικό φως λόγω της ιδιαίτερης διακόσμησής του¹³. Στις μέρες μας όμως είναι σχεδόν σίγουροι ότι υπήρχε σκεπή με μαρμάρινη κεράμωση.

1.1.2 Η ιστορία της έρευνας και της συντήρησης του μνημείου

Περίπου στα μέσα του 2^{ου} αιώνα ο Πausανίας φθάνει στο ναό του Επικούρειου Απόλλωνα και εντυπωσιασμένος από το θέαμα, παρουσιάζει μια σύντομη περιγραφή του στο έργο του *Ελλάδος Περιήγησις*¹⁴. Ήταν ο πρώτος που έγραψε για αυτόν τον ιδιαίτερο ναό και το έργο του αποτελούσε για πολλά χρόνια τη μοναδική πηγή πληροφόρησης. Το μνημείο ήταν ξεχασμένο μέχρι το Νοέμβριο του 1765 όταν έφθασε στην περιοχή ο Γάλλος αρχιτέκτονας Joachim Bocher, ο οποίος το ανακάλυψε. Το 1811 ο Έλγιν με σπουδαίους αρχιτέκτονες επισκέφθηκε το μνημείο που ακόμα βρισκόταν σε αρκετά καλή κατάσταση μιας και σώζονταν οι 36 από τους 38 κίονες. Το 1812¹⁵ αρχίζει η ανασκαφή του χώρου και η αναστήλωση του ναού με τη βοήθεια μιας ομάδας ντόπιων Αρκάδων εργατοτεχνιτών. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1815, μεγάλο μέρος του γλυπτού διακόσμου μεταφέρεται στο Βρετανικό μουσείο¹⁶. Το 1833 ο ναός αποτυπώνεται από τη Γαλλική αποστολή *Expédition scientifique de Morée*¹⁷.

¹⁰ Tzonis - Giannisi 2004, 52-53.

¹¹ Πλάντζος 2011, 168.

¹² http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1142

¹³ Τζώρτζη 2007, 55.

¹⁴ Πausανίας 8.41.9

¹⁵ Ασημακόπουλος 1976, 373.

¹⁶ Tzonis - Giannisi 2004, 52.

¹⁷ Νικολόπουλος 2008, 6.

Έπειτα από μερικά χρόνια, το 1880¹⁸, εκτελούνται οι πρώτες στερεωτικές εργασίες. Οι εργασίες αυτές σιγά σιγά αρχίζουν να αναδεικνύουν τη σημασία του ναού. Όμως δεν διαρκούν αρκετά. Το 1902¹⁹, με πρωτοβουλία της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών, ξεκινάει το αναστηλωτικό έργο του μνημείου με μια σειρά από εργασίες και δράσεις που διήρκεσαν μέχρι το 1907. Το 1935 ο Ρώσος ζωγράφος Κ. Brullov ζωγραφίζει τον ναό.

Σπουδαίο ρόλο στο ανασκαφική και αρχαιολογική έρευνα του ναού διαδραμάτισε ο Κουρουνιώτης. Η πρώτη επίσκεψη του στο χώρο ήταν το 1959, όπου ξεκίνησε και η έρευνα. Το 1970 επισκέφθηκε και πάλι τον χώρο, ως ερευνητής. Μετά όμως από λίγα χρόνια παρέδωσε τη σκυτάλη σε μια νέα ομάδα ερευνητών, η οποία πραγματοποίησε μια σειρά νέων ανασκαφών²⁰.

Καταλήγοντας αξίζει να σημειωθεί ότι τις τελευταίες δεκαετίες το μνημείο είναι καλυμμένο με στέγαστρο που έχει ως στόχο την προφύλαξη του ναού. Η τοποθέτηση του έγινε κατά την διάρκεια αναστηλωτικών εργασιών και μετά από μεγάλη συζήτηση εάν η τοποθέτηση του συγκεκριμένου είδους θα λειτουργούσε αποτελεσματικά στην προστασία του ναού μέσα στα χρόνια. Τελικά το στέγαστρο που είχε καθαρά προστατευτικό χαρακτήρα τοποθετήθηκε. Τα αποτελέσματα του ήταν ευεργετικά για τον ναό, αφού έπαψε η διάβρωση των λίθων από τα καιρικά φαινόμενα και οι διάφορες αλλαγές του μικροκλίματος που επηρεαζόταν την σύσταση των μαρμάρων. Η επιλογή λοιπόν του στεγάστρου βοήθησε το μνημείο να μην έχει τόσες φθορές όσες τα προηγούμενα χρόνια.

Βέβαια υπήρχε και μια μερίδα επιστημόνων που δεν συμφωνούσε με τη χρήση του στεγάστρου ως μέσου συντήρησης, κυρίως διότι δεν ενέκρινε την αισθητική του μέσου αυτού. Θεωρούσαν ότι ο ναός με αυτό τον τρόπο αποκόπτεται από το φυσικό του περιβάλλον, απομονώνεται με αποτέλεσμα τη μείωση του αισθητικού κάλλους του μνημείου. Τέλος, πρέπει να τονισθεί ότι η χρήση του συγκεκριμένου προστατευτικού μέσου αποτελεί προσωρινή και όχι μια μόνιμη λύση. Μετά το πέρας των αναστηλωτικών εργασιών το συγκεκριμένο στέγαστρο θα αφαιρεθεί και θα αντικατασταθεί²¹.

¹⁸ Νικολόπουλος 2008, 6.

¹⁹ Ασημακόπουλος 1976, 375-376.

²⁰ Σβολόπουλος 1995, 17, 19.

²¹ <https://www.elculture.gr/blog/article>

Περίπου 30 χρόνια μετά την χρήση του συγκεκριμένου στεγάστρου κρίνεται ότι τελικά το στέγαστρο ήταν μία ορθή επιλογή, αφού προστάτευσε τον ναό από σημαντικά προβλήματα όπως η διάβρωση και οι καιρικές συνθήκες²². Βέβαια πλέον το στέγαστρο έχει υποστεί φθορές εξαιτίας της παρέλευσης πολλών δεκαετιών. Για αυτό το λόγο τα τελευταία χρόνια μέσα από το πρόγραμμα ΕΣΠΑ γίνονται προσπάθειες για την πλήρη αναστήλωση του ναού με τελικό στόχο την αντικατάσταση του στεγάστρου όπως προαναφέρθηκε²³.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι το 1987 ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα είναι το πρώτο ελληνικό μνημείο που μπήκε στο κατάλογο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO ²⁴ . Το γεγονός αυτό μαρτυρεί τη σπουδαιότητα και τη μοναδικότητα του μνημείου.

²²<https://www.elculture.gr/blog>

²³ <https://www.iliaweb.gr/>

²⁴ Τζώρτζη 2007, 70.

1.2 Το εκκλησάκι της Αγίας Θεοδώρας

Λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα από τον ναό του Επικούρειου Απόλλωνα, στη νοτιοδυτική πλευρά του χωριού Βάστα, βρίσκεται το βυζαντινό εκκλησάκι της Αγίας Θεοδώρας της Πελοποννησίας, όπως την χαρακτηρίζουν²⁵. Το εκκλησάκι αυτό κτισμένο σε περίπου 1384 μ. υψόμετρο και κρυμμένο μέσα στο δάσος του όρους Τετράζι, αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ Αρκαδίας και Μεσσηνίας. Ο ναός, το φυσικό τοπίο που τον περιβάλλει, αλλά και η ιστορία γύρω από τον βίο της Αγίας Θεοδώρας είναι πραγματικά εντυπωσιακά.

1.2.1 Η αρχιτεκτονική και οι τοιχογραφίες της εκκλησίας

Το εκκλησάκι, μάλλον του 12ου αιώνα, είναι μονόχωρο, κεραμοσκεπές με αδρά λαξευμένους λίθους. Το ασβεστοκονίαμα που παρατηρείται στις όψεις του προφανώς χρησιμοποιήθηκε αργότερα, στο πλαίσιο, πιθανόν, έργων συντήρησης και επισκευής. Λιθοκτιστες αντηρίδες έχουν κατασκευαστεί για την αντιστήριξη του ναού στο ανατολικό και δυτικό άκρο της νότιας πλευράς. Ο ρυθμός της αρχιτεκτονικής της εκκλησίας ακολουθεί τον τύπο της βασιλικής, αποτελεί δηλαδή ένα απλό κτίριο με σχήμα ορθογώνιο παραλληλόγραμμο.

Ο αρχιτεκτονικός τύπος της βασιλικής εμφανίζεται για πρώτη φορά στις αρχές του 4^{ου} αιώνα. Το όνομα «βασιλική» προήλθε από την μορφή των μεγάλων δημόσιων κτιρίων της Ρώμης²⁶. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της βασιλικής ήταν το επίμηκες σχήμα της και ο εσωτερικός χωρισμός της με τη χρήση κίωνων. Οι κίονες χώριζαν τον κυρίως ναό από τον νάρθηκα και το ιερό. Εκείνο που εντυπωσιάζει είναι η διακόσμηση των κίωνων με κορινθιακά κιονόκρακα και νατουραλιστικά στοιχεία.²⁷

Στο εσωτερικό του συγκεκριμένου ναού υπήρχαν τοιχογραφίες, από τις οποίες σήμερα σώζονται μόνο σπαράγματα, που σύμφωνα με τα τεχνολογικά τους χαρακτηριστικά χρονολογούνται στα τέλη του 12^{ου} αιώνα. Πιο αναλυτικά, στο τετρατοσφαίριο της κόγχης του ιερού απεικονίζεται η Αγ. Θεοδώρα και αριστερά της ένας αρχάγγελος. Στον βόρειο τοίχο σώζονται αποσπασματικά μορφές που αποδίδονται στον Αγ. Δαμιανό, στον Αγ. Κοσμά και στον Αγ. Χρυσόστομο. Στον νότιο τοίχο εικονίζονται ο Αγ. Ιωάννης ο Πρόδρομος και μία μορφή που δεν έχει

²⁵ Ηλιάδης 2010, 128 όπου αναφέρεται ότι η μνήμη της τοπικής αγίας μέχρι το 1955 εορταζόταν τη Δευτέρα του Πάσχα, ενώ τα τελευταία χρόνια η γιορτή μεταφέρθηκε στις 11 Σεπτεμβρίου.

²⁶ <https://el.wikipedia.org/wiki/>

²⁷ Krautheimer 2012, 168.

ταυτιστεί με βεβαιότητα. Ίσως είναι ο Ρωμανός ο Μελωδός. Επίσης, στον βόρειο τοίχο διακρίνονται ίχνη ενδυμασίας ιεράρχη. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μορφές των αγίων ήταν σχεδόν όλες ολόσωμες. Τέλος στο τέμπλο της Ωραίας Πύλης, μέσα σε μετάλλια, είναι ζωγραφισμένες οι μορφές των Αγίων Ιωακείμ και Άννας. Στα αριστερά πιο κάτω η μορφή της Παναγίας με την επιγραφή που σώζεται μέχρι σήμερα «Μήτηρ», και δεξιά η μορφή του Χριστού. Οι τοιχογραφίες μέχρι το 1940 σώζονταν οπότε μπορούμε να ανασυνθέσουμε την εικονογράφηση του ναού²⁸. Τέλος, το δάπεδο του ναού έχει επιστρωθεί με τσιμέντο τα τελευταία χρόνια.

1.2.2 Ο Βίος της Αγ. Θεοδώρας

Γύρω από την Αγία Θεοδώρα και το εκκλησάκι υπάρχει μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία που εντυπωσιάζει όποιον και αν την ακούσει. Υπάρχουν δυο εκδοχές αυτής της ιστορίας²⁹. Η μία από αυτές θέλει τη Θεοδώρα να ήταν η δεύτερη κόρη μίας πολύ φτωχής οικογένειας, η οποία αποφάσισε να ντυθεί άντρας και να πάει να μονάσει στη Μονή «Παναϊτσα» του χωριού Μοναστηράκι, που ήταν ένα πλούσιο μοναστήρι της εποχής. Τα χρόνια μέσα στο μοναστήρι για τον «Θεόδωρο» πλέον, κυλούσαν ήσυχα ώσπου κατηγορήθηκε από μια κοπέλα που ζούσε στην ευρύτερη περιοχή ότι την άφησε έγκυο. Η Θεοδώρα δεν αποκάλυψε το φύλο της διότι πίστευε στη θεϊκή μεγαλοσύνη και στη βοήθειά του Θεού. Η κατάληξη ήταν θλιβερή, καθώς η Θεοδώρα οδηγήθηκε στην περιοχή όπου κτίστηκε αργότερα η μικρή εκκλησία, και θανατώθηκε. Λίγο πριν πεθάνει ζήτησε, σύμφωνα με την παράδοση, από τον Θεό το σώμα της να γίνει ναός, τα μαλλιά της δέντρα και το αίμα της ποτάμι³⁰. Μετά το θάνατό της αποκαλύφθηκε το μυστικό της, αλλά ήταν πια πολύ αργά.

Η δεύτερη εκδοχή του βίου της Αγ. Θεοδώρας δεν έχει πολλές διαφορές από την πρώτη. Σύμφωνα με αυτή, το πλούσιο μοναστήρι στο οποίο κατέφυγε η Θεοδώρα ήταν γυναικείο και υπέφερε από λεηλασίες που έβαζαν σε κίνδυνο και τις μονάχες και το μοναστήρι. Για το λόγο αυτό οργανώθηκαν στρατιωτικές ομάδες επανδρωμένες από τα μεγαλύτερα αγόρια κάθε οικογένειας της περιοχής. Εάν κάποια οικογένεια δεν είχε αγόρι τότε πλήρωνε τα έξοδα για έναν μισθοφόρο. Η φτωχή οικογένεια της Θεοδώρας δεν είχε τη δυνατότητα να καλύψει τα έξοδα για τον μισθοφόρο. Έτσι, η Θεοδώρα αποφάσισε να ντυθεί άντρας και να πάει να υπηρετήσει

²⁸ Ηλιάδης 2010, 129.

²⁹ Ηλιάδης 2010, 129.

³⁰ Κανάκης 2017, 10.

ως «Θεόδωρος». Μάλιστα, η Θεοδώρα ως άντρας ξεχώρισε γρήγορα στο τάγμα και έγινε καπετάνιος. Μια μονάχη όμως, έμεινε έγκυος από άλλο στρατιώτη. Ο «Θεόδωρος» ήταν πρόθυμος να την βοηθήσει όμως εκείνη τον κατηγορήσε ότι αυτός ήταν ο πατέρας. Η Θεοδώρα δεν αποκάλυψε το φύλο της και δέχτηκε την τιμωρία. Η συνέχεια της ιστορίας ακολουθεί την προηγούμενη εκδοχή.

Στη στέγη της εκκλησίας στέκουν μέχρι σήμερα αγέρωχα 17 δένδρα των οποίων οι ρίζες καταλήγουν στο έδαφος μέσω των τοίχων χωρίς όμως να φαίνονται. Δίπλα από το εκκλησάκι ρέει ένα ποτάμι με φυσικό γάργαρο νερό³¹. Το φαινόμενο αυτό έχει προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον σε Έλληνες και ξένους επιστήμονες. Δύο είναι οι επικρατέστερες εξηγήσεις που έχουν προταθεί: α) είτε οι ρίζες των δέντρων έχουν εισχωρήσει ανάμεσα στη λάσπη που συνδέει τις πέτρες των τοίχων και καταλήγουν στο έδαφος, β) είτε οι ρίζες των υπεραιώνόβιων δέντρων διακλαδίζονται πάνω στη στέγη, με αποτέλεσμα τα δέντρα να στηρίζονται σε αυτό το σύμπλεγμα ριζών που έχει δημιουργηθεί μέσα στο πέρασμα των αιώνων. Οι υποστηρικτές της δεύτερης υπόθεσης αντικρούουν την πρώτη ισχυριζόμενοι ότι οι πέτρες ή θα έπρεπε να είχαν διαβρωθεί ή σπάσει.

Το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας έχει καταγραφεί στο βιβλίο Γκίνες εξαιτίας των 17 πλατανιών που στέκουν αγέρωχα επάνω στη στέγη του. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί πόλος έλξης για πολλούς τουρίστες Έλληνες και ξένους που επισκέπτονται τον χώρο για να δουν το θαυμαστό εκκλησάκι.

³¹ Παπακωνσταντίνου 2013, 7.

1.2.3 Η ιστορία της έρευνας και συντήρησης του μνημείου

Οι μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί για το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας στο Βάστα Αρκαδίας είναι ελάχιστες και επικεντρώνονται κυρίως στην ερμηνεία του φαινομένου της ύπαρξης των δέντρων πάνω στη στέγη του. Αξίζει να σημειωθεί ότι το καλοκαίρι του 1996, η Διεύθυνση Αναστηλώσεων Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων ανέθεσε στο Γεωφυσικό τμήμα του Πανεπιστημίου Πάτρας να εξετάσει το μνημείο και να δώσει απαντήσεις σε πολλά από τα ερωτήματα που μέχρι τότε έμεναν αναπάντητα. Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν διάφορες μεθόδους για να αναλύσουν το φαινόμενο όπως η χρήση ακτινών X και τομογράφου. Λίγα χρόνια αργότερα 1998-1999 η Διεύθυνση Αναστηλώσεων Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων προέβη και αυτή σε κάποιες έρευνες³².

Η πρώτη ενέργεια των επιστημόνων ήταν ο καθαρισμός και η προστασία των τοιχογραφιών από το χώμα και τα φύλλα που με τον πέρασμα του χρόνου είχαν ενσωματωθεί στην τοιχοποιία του ναού. Στη συνέχεια φρόντισαν να αναστηλωθεί η σκεπή του ναού, ώστε να μειωθεί με κάποιο τρόπο η υγρασία στο εσωτερικό του. Μια ακόμα ενέργεια που στόχο είχε τον περιορισμό της υγρασίας ήταν η χρήση ασφαλτόπανου γύρω από τον κορμό των δένδρων. Η τοποθέτηση του οποίου έγινε με ιδιαίτερη προσοχή για να μην πειραχθούν οι ρίζες των δένδρων.

Σε δεύτερο επίπεδο, οι επιστήμονες ασχολήθηκαν με τον καθαρισμό των εξωτερικών τοίχων του κτιρίου από τα υπολείμματα υγρασίας. Επίσης πραγματοποιήθηκε και αρμολόγηση της τοιχοποιίας χωρίς την χρήση τσιμεντενεσών για να μην ξεραθούν οι ρίζες των δένδρων. Τέλος οι επιστήμονες ερεύνησαν το μυστήριο των δένδρων με την χρήση γεωραντάρ και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι ρίζες των δένδρων έχουν δημιουργήσει ένα πλέγμα που συμβάλλει στη στατικότητα του κτιρίου. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι ο νότιος τοίχος του ναού είναι ανέπαφος ενώ στο βόρειο υπάρχει ένα κενό.³³

³² <http://www.geology.upatras.gr/index.php/el/research-laboratory-of-geophysics/research-activity-laboratory-of-geophysics>

³³ http://hoaxunveiled.blogspot.com/2013/11/blog-post_7.html#.XSDTsOgzbiU

1.3 Ο παραδοσιακός οικισμός της Αμπελιώνας

Η Αμπελιώνα είναι ένας μικρός ορεινός οικισμός³⁴ κτισμένος στα 840 μ. υψόμετρο στο βορειοανατολικό τμήμα του νομού Μεσσηνίας, στη νότια κλιτύ του Λύκαιου όρους. Σύμφωνα με την απογραφή του Corneig η οικιστική δραστηριότητα στον τόπο ξεκίνησε ήδη από το 1689 ακολουθούμενη πληθυσμιακή αύξηση μέσα στους επόμενους αιώνες.³⁵ Αρχικά υπαγόταν στον δήμο Ανδρίτσαινας, ύστερα στον δήμο Είρας³⁶ και μετά από την συγχώνευση των δήμων ανήκει στον δήμο Οιχαλίας³⁷.

Το μικρό αυτό χωριό είναι πραγματικά ένα στολίδι τόσο για τον δήμο Οιχαλίας όσο και για ολόκληρη τη Μεσσηνία. Το φυσικό τοπίο που περιβάλλει το χωριό είναι μοναδικό. Λόγω του υψομέτρου ευδοκιμούν ψηλά πλατάνια με παχύ ίσκο, έλατα και πολλές καστανιές που έχουν δημιουργήσει ένα προστατευόμενο καστανοδάσος, ιδανικό για περιπάτους³⁸. Σύμφωνα με τις πηγές, οι καστανιές στην Αμπελιώνα, όπως και αλλού στην Πελοπόννησο, φυτεύτηκαν κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας³⁹. Το κάστανο είναι το τοπικό προϊόν του χωριού. Μάλιστα τον Νοέμβριο διεξάγεται η γιορτή του κάστανου με μεγάλη ανταπόκριση στους ντόπιους και ξένους επισκέπτες.

Η ευρύτερη περιοχή διαθέτει πολλές ομορφιές, όπως γραφικά ζωκλήσια και την πηγή Τριτσέλι, μέσα σε μια ρεματιά. Η πηγή προσεγγίζεται μέσω ενός πλακόστρωτου μονοπατιού που πλαισιώνεται από πλούσια βλάστηση.

³⁴ Παναγιωτόπουλος 1987, 228, 253, 296.

³⁵ Παναγιωτόπουλος 1987, 228.

³⁶ Ματσούκα 2007, 41.

³⁷ www.ellinika-xwria.BlogSpot.com

³⁸ Ραυτόπουλος 2014, 3.

³⁹ www.cnn.gr

1.3.1 Η αρχιτεκτονική της Αμπελιώνας

Η άγρια φυσική ομορφιά του τοπίου σε συνδυασμό με τα πετρόκτιστα σπίτια και άλλα κτίρια του χωριού συνθέτουν έναν μικρό παράδεισο που εντυπωσιάζει τον επισκέπτη. Η πέτρα, το ξύλο, το πράσινο της φύσης και το γάργαρο νερό είναι τα στοιχεία που κάνουν αυτόν τον οικισμό να ξεχωρίζει.

Τα σπίτια του χωριού ακολουθούν μια συγκεκριμένη τυπολογία η οποία είναι παρόμοια με εκείνη που συναντάει κανείς στην ευρύτερη Πελοπόννησο⁴⁰. Πιο συγκεκριμένα τα σπίτια αποτελούνται είτε από έναν όροφο είτε από δύο ορόφους. Συνήθως ο πρώτος όροφος ήταν ένα είδος στάβλου – αποθήκης για τα ζώα της οικογένειας και όπου οι ένοικοι του σπιτιού αποθήκευαν τροφές για τους ίδιους και για τα ζώα τους. Όσο περνούσαν τα χρόνια σιγά σιγά τα ζώα απομακρύνονταν από τα σπίτια σε άλλους χώρους. Στις μέρες μας το φαινόμενο δεν συναντάται στο χωριό αυτό. Πλέον τα ισόγεια έχουν μετατραπεί είτε σε γραφικά μαγαζιά είτε αποτελούν επέκταση των σπιτιών.

Τα υλικά που χρησιμοποιούσαν για το κτίσιμο των σπιτιών είναι η πέτρα, το ξύλο και κεραμίδια για τις στέγες. Συνήθως οι στέγες του περασμένου αιώνα ήταν δίρριχτες και σιγά σιγά άρχισαν να γίνονται τετράρριχτες. Τα υπόλοιπα στοιχεία του σπιτιού δηλαδή τα παράθυρα, οι πόρτες και τα μπαλκόνια ήταν κατασκευασμένα από ξύλο⁴¹.

Επιπλέον εκείνο που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι σε αυτούς τους οικισμούς που είναι σχετικά μικρής έκτασης, υπάρχουν κτίρια που εντυπωσιάζουν με τους όγκους τους όπως οι εκκλησίες και τα σχολεία. Στην Αμπελιώνα συγκεκριμένα το πιο emblematico κτίσμα είναι η παλιά κεντρική εκκλησία, που σύμφωνα με αφηγήσεις, ήταν ένα κόσμημα για τον τόπο.

Στην είσοδο του χωριού βρίσκεται η «Τρανή βρύση» που είναι λιθόκτιστη. Έχει τέσσερις κρουνοί, θόλο και καμάρες, στοιχεία που την αναδεικνύουν σε ένα πραγματικά αξιόλογο δείγμα λαϊκής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Η βρύση αυτή έχει κηρυχθεί διατηρητέα από το κράτος⁴². Το νεοκλασικό κτίριο του παλιού Δημοτικού σχολείου, που σήμερα λειτουργεί ως ξενώνας, είναι εξίσου όμορφο και καλοδιατηρημένο. Ένα από τα πιο εντυπωσιακά κτίρια του χωριού ήταν, σύμφωνα με

⁴⁰ Cooper 2002, 16.

⁴¹ Ο.π.

⁴² ΦΕΚ/Β/472/28-6-91

τους ηλικιωμένους κατοίκους του, η κεντρική εκκλησία του Αγίου Νικολάου η οποία δέσποζε πάνω σε ένα λόφο στο κέντρο του χωριού, αλλά καταστράφηκε από μεγάλο σεισμό στα μέσα του 20^{ου} αιώνα⁴³. Αν και ξανακτίστηκε λίγα χρόνια αργότερα, το νέο κτίριο δεν είναι εξίσου αξιόλογο. Επίσης, ο πρώην σταθμός της χωροφυλακής έχει μετατραπεί σε πολιτιστικό κέντρο το οποίο έχει ονομαστεί «Θεόδωρος Αγγελόπουλος», εις μνήμη του γνωστού σκηνοθέτη, οποίος είχε καταγωγή από την Αμπελιώνα. Στο κτήριο αυτό πραγματοποιούνται όλες οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του χωριού.

Τέλος στην Αμπελιώνα λειτουργεί από το 2005 το ξενοδοχειακό συγκρότημα “4 ΕΠΟΧΕΣ” , με πρόεδρο τον Ν. Αγγελόπουλο. Η ξενοδοχειακή μονάδα έχει διατηρήσει τον παραδοσιακό χαρακτήρα του χωριού και αποτελείται από 6 διώροφα κτίρια χτισμένα και διακοσμημένα με παραδοσιακά υλικά (ξύλο, πέτρα, κεραμίδι, χαγιάτια). Ο ξενώνας διαθέτει και χώρο αναψυχής με πισίνα, γήπεδο μπάσκετ και παιδική χαρά⁴⁴.

Το χωριό διαθέτει έναν αρκετά δραστήριο σύλλογο αναλογικά με το μέγεθός του. Ήδη από τις αρχές του 1930, η Αμπελιώνα διαθέτει σύλλογο που δραστηριοποιείται στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου όμως διαλύεται, και η ανασύστασή του γίνεται το 1950. Από τότε λειτουργεί κανονικά μέχρι τις μέρες μας. Ο σύλλογος εκδίδει εφημερίδα με σκοπό να ενημερώνει τους απανταχού Αμπελιανίτες για όλα τα νέα του τόπου τους, όπως κοινωνικά, εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα εκεί και δραστηριότητες που σκέφτονται να πραγματοποιήσουν. Κάποιες από τις πιο συνηθισμένες εκδηλώσεις που διοργανώνει είναι η πεζοπορία, η μουσική βραδιά με παζάρι παραδοσιακών προϊόντων, οι προβολές κινηματογραφικών ταινιών και οι εκδρομές με στόχο την ψυχαγωγία των κατοίκων. Οι παραπάνω εκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα από την άνοιξη έως τις αρχές του φθινόπωρου που ο καιρός είναι κατάλληλος.

⁴³ www.ambeliona.gr

⁴⁴ Ραυτόπουλος 2014, 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Η ανάγκη για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και η εφαρμογή της ανάλυσης S.W.O.T.

Η προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο στο τομέα του πολιτισμού που απασχόλησε και απασχολεί πολλά κράτη ανά τον κόσμο. Σπουδαίο έργο στη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει διαδραματίσει η UNESCO με πολλές συνθήκες που κατά καιρούς έχει διατυπώσει. Η πρώτη παγκόσμια συνθήκη σχετικά με την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομία πραγματοποιήθηκε το 1972 με πρωτοβουλία της UNESCO⁴⁵. Το όραμα της, ήταν να διασφαλιστεί η οικουμενικότητα της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Η διαδικασία αυτή θα έπρεπε να περάσει από τα παρακάτω τρία στάδια:

- αρχικά να διατηρείται ζωντανή η παράδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από την μετάδοση από γενιά σε γενιά και από άτομα σε άτομο είτε αυτός είναι ημεδαπός είτε αλλοδαπός,
- στη συνέχεια, να αναδεικνύεται η πολιτιστική ιδιαιτερότητα του κάθε ατόμου, του κάθε λαού και,
- τέλος, να γίνεται η αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και νοοτροπιών με αποτέλεσμα την ασφάλεια και τη διατήρηση της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς⁴⁶.

Σε παγκόσμιο επίπεδο οι υπεύθυνοι κατανόησαν άμεσα την ανάγκη για προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είτε πρόκειται για υλική είτε για άυλη. Για αυτό μέσα από συνθήκες, συνέδρια και διατάξεις προσπάθησαν να διαφυλάξουν το πολύτιμο αγαθό του πολιτισμού. Η χώρα μας παρόλο που διαθέτει ένα σπουδαίο πολιτισμικό απόθεμα που χρήζει προστασίας, άργησε να λάβει δραστικά μέτρα. Αξίζει βέβαια να αναφερθεί ότι από πολύ νωρίς, ήδη πριν από την ίδρυση του επίσημου ελληνικού κράτους γίνονταν προσπάθειες για την προστασία των αρχαιοτήτων, μέσα από τους νεοσύστατους ελληνικούς πολιτικούς φορείς, αλλά και από τις ξένες αρχαιολογικές αποστολές και, στη συνέχεια, σχολές που δραστηριοποιήθηκαν στο ελληνικό

⁴⁵ <https://whc.unesco.org/en/conventiontext>

⁴⁶ Βουδούρη 2004, 28.

κράτος⁴⁷. Τα πρώτα χρόνια ο τομέας του πολιτισμού καταλάμβανε ένα μικρό τμήμα στο Υπουργείο Παιδείας, ενώ αργότερα η κύρια υπεύθυνη ήταν η Αρχαιολογική υπηρεσία⁴⁸. Το βάρος όμως ήταν τεράστιο για έναν τόσο μικρό φορέα όπως αυτή, έτσι λοιπόν αρχίζει να γεννάται η ανάγκη για τη δημιουργία κάποιας αρχής που θα είναι η κύρια υπεύθυνη για την πολιτισμική κληρονομιά. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται το Υπουργείο Πολιτισμού, αρχίζουν να αναθεωρούνται νόμοι και να θεσπίζονται καινούργιοι, με κυρίαρχο μέλημα την διαφύλαξη και την διατήρηση του πολιτισμού⁴⁹.

Τα τελευταία χρόνια, η ανάλυση SWOT θεωρείται ως ένα από τα καταλληλότερα μεθοδολογικά εργαλεία τόσο για την ανάλυση, όσο και για το σχεδιασμό της στρατηγικής για τη διαχείριση, προστασία και προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς. Η μέθοδος βασίζεται στη μελέτη και ανάλυση των δυνατοτήτων (**Strengths**), αδυναμιών (**Weaknesses**), ευκαιριών (**Opportunities**) και απειλών (**Threats**) ενός οργανισμού (π.χ. ενός μουσείου), ενός αρχαιολογικού χώρου ή μιας περιοχής πολιτιστικού ενδιαφέροντος, και εφαρμόζεται στον στρατηγικό σχεδιασμό τους⁵⁰. Η δημοφιλής αυτή τεχνική μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού μιας πολιτικής, που περιλαμβάνουν ανάλυση, σχεδιασμό, διαδικασία λήψης αποφάσεων, υλοποίηση, παρακολούθηση, και εκ των υστέρων αξιολόγηση. Μέσα από αυτή την διαδικασία λοιπόν, μπορεί κάποιος να οδηγηθεί σε συμπεράσματα που θα λειτουργήσουν ως μοχλός ανάπτυξης και θα συμβάλλουν στην επίτευξη του σχεδίου που θα εφαρμοστεί μετά την υλοποίηση της μεθόδου.

⁴⁷ Κόκκου 1977, 57,

⁴⁸ Κόκκου 1977, 70.

⁴⁹ Κόνσολας 1990, 22.

⁵⁰ Για τις γενικές αρχές της ανάλυσης S.W.O.T. σε οργανισμούς, επιχειρήσεις, κ.ά., βλ. Κέφης 2005, 83.

2.2. Ανάλυση της περιοχής του τριπτύχου με τη μέθοδο S.W.O.T.

Τα τρία μνημεία που εξετάζονται στην παρούσα εργασία βρίσκονται ανάμεσα στις βουνοπλαγιές που χωρίζουν τους νομούς Αρκαδίας, Ηλείας και Μεσσηνίας, μία περιοχή αρκετά δύσβατη. Θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι είναι κτισμένα σε σημεία από όπου περνούν οι νοητές συνοριακές γραμμές των τριών παραπάνω νομών. Εκείνο που εντυπωσιάζει με την πρώτη ματιά είναι η πλούσια φυσική βλάστηση που πλαισιώνει την ορεινή διαδρομή που οδηγεί στο καθένα από αυτά, από όποιον νομό κι αν επιλέξει κανείς να τα προσεγγίσει. Το τοπίο είναι μοναδικό παρατηρώντας κανείς τις βουνοκορφές θαρρεί ότι θέλουν να ακουμπήσουν τον γαλάζιο ουρανό. Η θέα που ξανοίγεται μπροστά στον επισκέπτη, ειδικά, από τον ναό του Απόλλωνα και την Αμπελιώνα είναι μοναδική. Από την μια πλευρά μπορεί κανείς να αγναντέψει τον κάμπο που απλώνεται στο βάθος, και από την άλλη να θαυμάσει τις αγέρωχες βουνοκορφές.

Προσεγγίζοντας την περιοχή από την Μεσσηνία, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει πολλά ορεινά χωριά που διαθέτουν όμορφες πετρόκτιστες βρύσες με γάργαρο, δροσερό νερό. Το νερό είναι ένα στοιχείο που συμπληρώνει την όμορφη εικόνα της περιοχής. Η διαδρομή από τον νομό Αρκαδίας εντυπωσιάζει τον επισκέπτη με το άγριο φυσικό της κάλος, καθώς ποικίλα είδη δέντρων εναλλάσσονται. Η διαδρομή από τον νομό Ηλείας, ωστόσο, είναι πιο εύκολη αφού ο δρόμος δεν έχει τόσες στροφές, αλλά και η πιο μακρινή.

Ο πίνακας μιας ανάλυσης S.W.O.T. διαμορφώνεται ως εξής:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ

2.2.1 Ανάλυση S.W.O.T. του ναού του Επικούριου Απόλλωνα

Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα είναι ένα πολύ σημαντικό μνημείο του τέλους του 5^{ου} αιώνα π.Χ. καθώς εισάγει έναν νέο ρυθμό στην ελληνική αρχιτεκτονική, τον κορινθιακό, ο οποίος θα γίνει πολύ δημοφιλής από τα ελληνιστικά χρόνια και μετά, αλλά και μία νέα αντίληψη για τον εσωτερικό χώρο των ναϊκών οικοδομημάτων, η οποία βασίζεται στην ευρυχωρία του σηκού με την κατάργηση της ελεύθερης κιονοστοιχίας σε σχήμα Π στο εσωτερικό του. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται τα επιμέρους χαρακτηριστικά του εσωτερικού και εξωτερικού του περιβάλλοντος προκειμένου να μελετηθούν και να σχολιαστούν στη συνέχεια.

ΝΑΟΣ ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
Ιδιαιτερότητα ναού	Δύσκολη προσβασιμότητα
Πλούσιο φυσικό περιβάλλον	Ερημοποίηση του χώρου
Unesco ⁵¹	Έλλειψη τεχνολογικών μέσων
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
Ανάπτυξη πλησιέστερων περιοχών	Έντονα καιρικά φαινόμενα
Εναλλακτική μορφή τουρισμού	
Νέες θέσεις εργασίας	

⁵¹ <https://whc.unesco.org>

2.2.2 Ανάλυση S.W.O.T. για το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας

Το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας περιτριγυρισμένο από πλούσια βλάστηση και νερά και συνδεδεμένο με τραγικές ιστορίες, θρύλους και θαύματα, βρίσκεται καλά κρυμμένο κάτω από το χωριό Βάστα, δίπλα σε έναν ποταμό. Το τοπίο μαγεύει και η θέα των 17 πλατανιών στη μικρή στέγη του ναού εντυπωσιάζει ακόμα και τους πιο δύσπιστους επισκέπτες.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
Το θαύμα Η φυσική ομορφιά του τόπου Το ποτάμι	Διάβρωση εκκλησίας Παραμελημένος χώρος Μη προβλεβλημένος προορισμός
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
Εναλλακτικός τουρισμός Αξιοποίηση του χώρου Θρησκευτικός προορισμός	Καιρικές συνθήκες

2.2.3 Ανάλυση S.W.O.T. για τον παραδοσιακό οικισμό της Αμπελιώνας

Η Αμπελιώνα είναι ένα από τα ορεινά χωριά της Μεσσηνίας με πλούσια βλάστηση, γραφικά σπιτάκια και φυσικές ομορφιές που την κάνουν να ξεχωρίζει. Έχουν γίνει προσπάθειες για την αξιοποίηση του χωριού, οι οποίες εάν συνεχιστούν με προγραμματισμό και στοχευμένη στρατηγική μπορούν να συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΑΜΠΕΛΙΩΝΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
Ξενώνας Γιορτή κάστανου Αρχιτεκτονική	Προσβασιμότητα Διαφήμιση
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
Ορεινός τουρισμός Αγροτουρισμός ⁵² Ανάπτυξη περιοχής	Το μικρό μέγεθος του χωριού

⁵² Βαφειάδης κ.α. 1992, 42.

2.3 Τα συμπεράσματα από την ανάλυση S.W.O.T.

Τα τρία αυτά μνημεία ενώ έχουν δυνατότητες αξιοποίησης και θα μπορούσαν να συμβάλουν στην πολυπόθητη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής μέσα από τη συντήρηση και την αέναη αξιοποίησή τους, δεν έχουν αναδειχθεί επαρκώς. Ένα μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη περιοχή και το οποίο περιορίζει την ανάπτυξή της είναι η προσβασιμότητα. Ενώ υπάρχουν πολλοί δρόμοι που οδηγούν σε αυτές τις κρυμμένες ομορφιές, κανείς από αυτούς δεν είναι ασφαλής, σύντομος και ξεκούραστος. Βέβαια μέσα από τις υπάρχουσες διαδρομές μπορεί κανείς να θαυμάσει τον φυσικό πλούτο της ευρύτερης περιοχής καθώς ανηφορίζει. Σημαντικό ρόλο στη χάραξη των δρόμων που προσεγγίζουν την περιοχή παίζει ρόλο η γεωμορφολογία, η πλούσια βλάστηση και οι καιρικές συνθήκες που προκαλούν είτε διαβρώσεις είτε μικρές ή μεγάλες κατολισθήσεις.

Επίσης, με βάση όσα προέκυψαν από την παραπάνω ανάλυση S.W.O.T., αλλά και από τις προσπάθειες που έχουν γίνει κατά καιρούς από τους αρμόδιους φορείς για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της συγκεκριμένης περιοχής, προκύπτει ότι αυτή χρήζει άμεσης προστασίας τόσο σε πολιτιστικό όσο και σε φυσικό επίπεδο. Είναι μια περιοχή με πολλά πλεονεκτήματα, αλλά τα μνημεία της (ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα και το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας) χρειάζονται άμεση συντήρηση και προστασία για να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά σημαντικά προβλήματά τους, όπως η διάβρωση και η περιορισμένη προσβασιμότητα.

Τα μνημεία αυτά είναι σημαντικά για την κατανόηση των τοπικών λατρειών της Πελοποννήσου, και σηματοδοτούν όψεις της αρχαίας ελληνικής, αλλά και της σύγχρονης θρησκείας του λαού μας. Βέβαια τα μηνύματα που εκπέμπουν δεν είναι σε καμιά περίπτωση αποκλειστικά θρησκευτικά, καθώς οι δύο ναοί και ο παραδοσιακός οικισμός της Αμπελιώνας φωτίζουν πτυχές της ιστορίας της αρχιτεκτονικής, διαχρονικά, σε συσχετισμό μάλιστα με την αρχαιολογία του τοπίου, καθώς και όψεις της γεωφυσικής και γεωλογικής μορφολογίας της περιοχής. Η έλλειψη προβολής και διαφήμισης των μνημείων του τριπτύχου, όμως, καθυστερεί την αναγνωρισιμότητά τους από το κοινό, γεγονός που αντανακλάται στην περιορισμένη επισκεψιμότητά τους και στον επακόλουθο μαρασμό της περιοχής.

Συμπερασματικά, η προστασία του τριπτύχου μέσα από τη συντήρηση και τη διαφύλαξη των μνημείων, του φυσικού περιβάλλοντος και, εν γένει, των στοιχείων

εκείνων που συνθέτουν την πολιτιστική ταυτότητα και κληρονομιά του, είναι η αρχή της ορθής διαχείρισης του αμφίσημου αυτού πολιτιστικού συνόλου με σκοπό την αειφορία του τόπου.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Η έννοια της διαχείρισης στον πολιτισμό

Ο όρος «διαχείριση» είναι συνδεδεμένος με κάθε μορφή οργάνωσης, διοίκησης και προγραμματισμού, αλλά, παραδοσιακά, συσχετιζόταν με τον τομέα των επιχειρήσεων. Η επιστήμη της διαχείρισης («management»), όμως, είναι απολύτως αναγκαία στον πολιτιστικό τομέα⁵³ προκειμένου να προβληθεί και να αναπτυχθεί περαιτέρω το πολιτιστικό προϊόν ώστε να αποτελέσει μοχλό αιεφορίας σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα λοιπόν, για τη διαχείριση της πολιτισμικής μας κληρονομιάς είναι απαραίτητη η σύνθεση άρτιων προτάσεων από τις αρμόδιες υπηρεσίες, οι οποίες να στοχεύουν στην παρουσίαση των πολιτιστικών αγαθών μέσα από δράσεις και δρώμενα, προκειμένου να βιώσει το πολιτιστικό κοινό το περιεχόμενό τους. Η πολιτιστική πρόταση και, κατ'επέκταση, η διαχείριση στηρίζονται στους εξής παράγοντες⁵⁴:

1. Στο νομοθετικό πλαίσιο
2. Στη πολιτική βούληση
3. Στα χρηματοδοτικά μέσα
4. Στο σύνολο των φορέων που εμπλέκονται

Η πολιτιστική πρόταση λοιπόν για να εφαρμοστεί και να λειτουργήσει προϋποθέτει τον εναρμονισμό των παραπάνω παραγόντων, με στόχο φυσικά τη διατήρηση, τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη μετάδοσή της στις επόμενες γενιές.

⁵³ Κεφής 2005, 83.

⁵⁴ Τσουρβάκας 2012, 18.

3.1.2 Μορφές πολιτιστικής διαχείρισης

Η πολιτιστική διαχείριση ενός ή περισσότερων μνημείων ή χώρων μπορεί να πραγματοποιηθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους ειδικά στην εποχή μας που χαρακτηρίζεται από τη γρήγορη ανάπτυξη της τεχνολογίας και των εφαρμογών της σε κάθε τομέα της σύγχρονης ζωής.

Α) ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Ένα είδος πολιτιστικής διαχείρισης είναι η πολιτιστική διαδρομή που χαράζεται είτε σε ένα μικρό χώρο είτε σε μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, και συνήθως συμπεριλαμβάνει πολλά διαφορετικά αξιοθέατα. Τα αξιοθέατα αυτά αν και δεν έχουν πάντα κοινό ιστορικό παρελθόν ούτε τα ίδια μορφολογικά στοιχεία, συνθέτουν την ταυτότητα της τοπικής κοινωνίας. Η πολιτιστική διαδρομή λοιπόν λειτουργεί με βοηθητικό τρόπο, ώστε ο επισκέπτης περιηγούμενος να βιώσει και να κατανοήσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής⁵⁵. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι διαδρομές αυτού του είδους μπορούν να διαρκέσουν από μερικές ώρες μέχρι και κάποιες μέρες.

Το «ΔΙΑΖΩΜΑ» είναι ένας από τα σωματεία της χώρας που έχει ασχοληθεί αρκετά με τις πολιτιστικές διαδρομές⁵⁶ εστιάζοντας στην ενοποίηση των αρχαίων θεάτρων ανά περιφέρεια της ελληνικής επικράτειας (Πελοπόννησος, Ήπειρος, κλπ.). Βέβαια, οι πολιτιστικές διαδρομές που σχεδιάζει και υλοποιεί το «ΔΙΑΖΩΜΑ» επεκτείνονται και πέρα από τους αρχαίους χώρους θέασης και ακρόασης. Μια από τις διαδρομές που ξεχωρίζει είναι η «διαδρομή των μνημείων, της φύσης και του πολιτισμού της Στερεάς Ελλάδας», με στόχο τη σύνδεση της ιστορίας της περιοχής με την τοπική παραγωγή προϊόντων και τον ευρύτερο φυσικό πλούτο της. Μέσω αυτής, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει διάφορες πτυχές και όψεις του πολιτιστικού πλούτου και, εν τέλει, της ταυτότητας της συγκεκριμένης περιοχής.

⁵⁵ Μπιτσάνη 2004, 38.

⁵⁶ <http://www.diazoma.gr/>

B) ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο εναλλακτικός τουρισμός⁵⁷ είναι μια σύγχρονη μορφή τουριστικής ανάπτυξης τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και σε εθνικό. Επί της ουσίας, είναι μια ενεργητική μορφή διακοπών. Το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι περιορισμένο, και ο στόχος του είναι η μη-μαζική και άναρχη ανάπτυξη φυσικά παρθένων περιοχών. Η πορεία του βασίζεται στην κοινή γνώμη του ντόπιου πληθυσμού μιας περιοχής με φυσικό επακόλουθο το ποιοτικότερο αποτέλεσμα. Έχει ως κίνητρο, να ενεργοποιήσει τους ανθρώπους, που επιλέγουν το συγκεκριμένο είδος διακοπών μέσω της εξερεύνησης, της περιήγησης και του εθελοντισμού. Παρατηρείται λοιπόν, ότι έχει μια διαφορετική φιλοσοφία σαν είδος και ταιριάζει σε μεγάλο βαθμό με την έννοια της βιώσιμη ανάπτυξης που είναι ο στόχος του σύγχρονου τουρισμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μορφές που μπορεί να πάρει ποικίλουν από τόπο σε τόπο και από χώρα σε χώρα. Αυτό οφείλεται στα διαφορετικά χαρακτηριστικά που διαθέτει κάθε τόπος, που τον κάνουν μοναδικό. Οι πιο συνηθισμένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι οι ακόλουθες:

1. Αγροτουρισμός
2. Τουρισμός σε μικρά χωριά
3. Ορεινός τουρισμός
4. Οικοτουρισμός
5. Θρησκευτικός τουρισμός⁵⁸

Ο **αγροτουρισμός** είναι μια νέα διαφορετική μορφή τουρισμού που έχει κάνει την εμφάνιση του τα τελευταία χρόνια στο ελληνικό προσκήνιο. Οι επισκέπτες που επιλέγουν αυτή την μορφή διακοπών επιθυμούν να ζήσουν μια πρωτόγνωρη, για πολλούς, εμπειρία μέσα σε ένα αγρόκτημα. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τον αγροτουρισμό έχουν την δυνατότητα να βιώσουν την καθημερινότητα ενός αγρότη,

⁵⁷ Ανδριώτης 2008, 57.

⁵⁸ Ανδριώτης 2008, 83.

συμμετέχοντας στις καθημερινές του εργασίες⁵⁹. Παράλληλα,, οι επισκέπτες μπορούν να συμμετέχουν και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες που προσφέρει ο εκαστοτέ τόπος όπως πεζοπορία, κυνήγι, ψάρεμα, βόλτες με ποδήλατα. Επίσης, έχουν τη δυνατότητα να δοκιμάσουν τα παραδοσιακά προϊόντα, στην παραγωγή των οποίων ίσως να έχουν συμβάλει.

Ο **τουρισμός σε μικρά χωριά** αποτελεί άλλο ένα είδος διακοπών που έχει αρχίσει να εμφανίζεται σιγά-σιγά στη χώρα μας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο επισκέπτης που επιλέγει έναν τέτοιο προορισμό θα έχει την ευκαιρία να θαυμάσει την φυσική ομορφιά, την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τα τοπικά εδέσματα. Επιπλέον θα πραγματοποιήσει βόλτες στα γραφικά δρομάκια του χωριού και μέσα στη φύση. Θα έχει την δυνατότητα να ζήσει στιγμές χαλάρωσης και ηρεμίας.

Στις μέρες μας μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζει ο **ορεινός τουρισμός**, ένα είδος, ακόμα, εναλλακτικού τουρισμού. Η σχέση του τουρισμού με τους ορεινούς προορισμούς του τόπου μας αναπτύσσεται σταδιακά.. Τα χειμερινά αθλήματα επίσης που είναι ευρέως διαδεδομένα, λειτουργούν υποστηρικτικά στην ανάπτυξη αυτού του είδους του τουρισμού. Το σκι, η ορειβασία και οι πεζοπορικές διαδρομές είναι μερικές από τις επιλογές που παρέχονται.. Όλες αυτές οι δραστηριότητες σε συνδυασμό με το βουνό-φύση, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την υγεία και την ευεξία του ανθρώπινου σώματος.

Ο **οικοτουρισμός** αποτελεί μια νεωτερική και ιδιαίτερη μορφή τουρισμού που στοχεύει στην προφύλαξη και διατήρηση της βιοποικιλότητας μιας περιοχής. Μικρές ομάδες ανθρώπων οργανώνουν ταξίδια που είναι φιλικά προς το περιβάλλον με σκοπό την γνωριμία με έναν νέο τόπο και τη συμμετοχή σε εθελοντικές δραστηριότητες ώστε να έρθουν σε επαφή με τη γλωρίδα και την πανίδα της περιοχής. Με αλλά λόγια, αυτή η μορφή τουρισμού είναι άκρως αντίθετη από τον μαζικό τουρισμό.

Τέλος, ο **θρησκευτικός τουρισμός** αποτελεί μια ακόμη εναλλακτική μορφή τουρισμού που την ακολουθεί μεγάλο μέρος του πληθυσμού του πλανήτη μας. Βασίζεται στο θρησκευτικό συναίσθημα των επισκεπτών που επιθυμούν να επισκεφθούν ιερούς τόπους λατρείας, κυρίως λόγω της πίστης τους. Αυτό το είδος τουρισμού είναι πολύ δημοφιλές, καθώς τα θρησκευτικά μνημεία είναι διάσπαρτα σε

⁵⁹ <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism>

κάθε γωνία της γης και ο ταξιδιώτης έχει την επιθυμία να θαυμάσει με τα ίδια του τα μάτια όμορφους ναούς, σπάνιες εικόνες και μοναδικά προσκυνήματα ή ακόμη και για την εκπλήρωση κάποιου τάματος. Επίσης υποστηρικτικά λειτουργούν και οι μεγάλες θρησκευτικές γιορτές κατά τις οποίες οι πιστοί συχνά οργανώνουν ταξίδια και εκδρομές σε κάποιους σημαντικούς θρησκευτικούς προορισμούς.

Ένα θρησκευτικός τόπος που ξεχωρίζει τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο είναι τα Μετέωρα. Συγκεντρώνει πλήθος κόσμου, αφού μετά το Αγ. Όρος, είναι το λαμπρότερο σύμβολο της Ορθοδοξίας στο τόπο μας. Τα όμορφα μοναστήρια στις κορυφές των βράχων κρύβουν στο εσωτερικό τους σπάνιες εικόνες και μοναδικές τοιχογραφίες.⁶⁰ Απαράμιλλο είναι το βραχώδες φυσικό τοπίο της περιοχής, με μεγάλο γεωλογικό ενδιαφέρον, που εντυπωσιάζει κάθε επισκέπτη. Η περιοχή είναι ιδανική για αναρρίχηση τους βράχους, πεζοπορίες και όμορφες βόλτες με ποδήλατα μέσα σε ένα καταπράσινο περιβάλλον. Μπορεί κανείς να επισκεφθεί παραδοσιακούς οικισμούς, όπως το χωριό Καστράκι, και να θαυμάσει την παραδοσιακή λαϊκή αρχιτεκτονική. Ακόμα λίγα χιλιόμετρα πιο πέρα από τα Μετέωρα βρίσκεται το Σπήλαιο της Θεόπετρας που ιστορία του φθάνει πίσω στην εποχή Λίθου. Όλα αυτά τα στοιχεία μαζί συνθέτουν ένα πολύ διαφορετικό και ενδιαφέρον προορισμό για πολλές ομάδες εκδρομέων με διαφορετικές προτιμήσεις⁶¹ και έτσι τα τελευταία χρόνια τα Μετέωρα δεν αποτελούν μόνο θρησκευτικό προορισμό.

Μάλιστα, η αξιοποίηση της περιοχής των Μετεώρων θα μπορούσε να αποτελέσει ένα διαχειριστικό παράδειγμα για την περιοχή που εξετάζεται στην παρούσα διπλωματική εργασία, καθώς παρατηρείται αντιστοιχία σε θρησκευτικά, γεωφυσικά, παραδοσιακά και αρχαιολογικά στοιχεία.

⁶⁰ Τζιώρα 2005, 6.

⁶¹ <http://enjoythessaly.com/el/blog/833-10-pragmata-na-deis-na-kaneis-sta-meteora>

Γ) ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Με τον όρο «εξωστρέφεια» εννοείται η αξιοποίηση των χώρων με αρχαιολογικό ή ιστορικό ενδιαφέρον με τέτοιο τρόπο ώστε μέσα σε αυτούς να λαμβάνουν χώρα δρώμενα πολιτιστικού περιεχομένου. Για παράδειγμα, δεν είναι λίγες οι φορές που μέσα σε αρχαιολογικούς χώρους πραγματοποιούνται συναυλίες, παραστάσεις, εκθέσεις ζωγραφικής ή μοντέρνας τέχνης. Όλα αυτά αποτελούν ένα είδος πολιτιστικής διαχείρισης και μάλιστα το πιο σύγχρονο της εποχής μας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία οι σύγχρονοι διαχειριστές προσπαθούν να συνδέσουν τους αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους που είναι το παρελθόν, με το παρόν και το μέλλον μιας περιοχής ή μιας χώρας. Με αυτό τον τρόπο, προσπαθούν να διατηρήσουν την βιωσιμότητα των χώρων μέσα στο πέρασμα των ετών.

Στον τομέα της εξωστρέφειας των χώρων με αρχαιολογικό ενδιαφέρον, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η Αρχαία Μεσσήνη. Τα ευρήματα των αρχαιολόγων σπουδαία, αλλά ακόμα πιο σπουδαίες είναι οι καινοτόμες ιδέες που εφαρμόστηκαν στην πολιτιστική διαχείριση του συγκεκριμένου χώρου. Πιο αναλυτικά κάθε καλοκαίρι τα μνημεία «ανοίγουν» στο κοινό και σε αυτά λαμβάνουν χώρα συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις και μουσικές βάρδιες αφιερωμένες σε σπουδαίους καλλιτέχνες. Με αυτό τον τρόπο πλήθος κόσμου συγκεντρώνεται στον αρχαιολογικό χώρο για να θαυμάσει τα μνημεία και τους καλλιτέχνες. Μέσα λοιπόν από τέτοιες δράσεις σε αρχαιολογικούς χώρους, με επίκεντρο την τέχνη, επιτυγχάνεται η ένωση του παρελθόντος με το παρόν με στόχο την κοινή τους πορεία στο μέλλον⁶².

⁶² Μπιτσάνη 2004, 139.

Δ) ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΚΑ

Τα πολιτιστικά πάρκα είναι μια καινοτόμα ιδέα που έχει προκύψει τα τελευταία χρόνια στο πολιτιστικό τομέα και αποτελεί συνέπεια της ένωσης των αρχαιολογικών και ιστορικών χωρών με το φυσικό πλούτο και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας τοπικής κοινωνίας⁶³. Με αλλά λόγια, ένας τέτοιος χώρος μέσα από διάφορες δραστηριότητες που ταιριάζουν με το ύφος της περιοχής αναδεικνύεται σε ένα χώρο αναψυχής, αφήγησης μιας ιστορίας που ξεκινάει από τον αρχαίο κόσμο και φθάνει μέχρι σήμερα. Μέσα από την περιήγηση σε ένα τέτοιο χώρο ο επισκέπτης μπορεί να μάθει πολλά περισσότερα από το να διαβάσει απλά ένα βιβλίο διότι η βιωματική μάθηση λειτουργεί επικουρικά και, συχνά, αυξητικά στην αφομοίωση της γνώσης ιδιαίτερα από τις νεότερες γενιές.

Ένα τέτοιο πάρκο με ενδιαφέρουσες δραστηριότητες και εκπαιδευτικά προγράμματα είναι το Πολιτιστικό Πάρκο Κερατέας. Το συγκεκριμένο πάρκο είναι ένα βιωματικός πολιτιστικός χώρος που στόχο έχει να διατηρήσει ζωντανό τον λαϊκό πολιτισμό της Ελλάδας. Ο επισκέπτης θα έχει την ευκαιρία να θαυμάσει ένα υπαίθριο μουσείο ελληνικής λαογραφίας, να κάνει έναν περίπατο σε ένα ειδικά διαμορφωμένο παραδοσιακό χωριό όπου προβάλλονται παλιά επαγγέλματα που τείνουν να χαθούν. Το σκηνικό συμπληρώνουν οι ελιές, τα αμπέλια και οι σιτοβολώνες που βρίσκονται διάσπαρτα μέσα σε αυτό το πάρκο. Οι καλλιέργειες αυτές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την Ελλάδα, τον πολιτισμό και την ιστορία της χώρας, και έχουν παράλληλα συμβολικό περιεχόμενο. Αξίζει επίσης να τονισθεί και η διατροφική τους αξία αφού αποτελούν σημαντικά αγαθά της Μεσογειακής Διατροφής.

⁶³ Girard κ.ά. 2009, 67.

Ε) ΦΕΣΤΙΒΑΛ

Η λέξη «φεστιβάλ» ετυμολογικά ανήκει στην αρχαία γαλλική γλώσσα (festival) και σημαίνει ‘εορταστικός’ δηλαδή, κατ’ επέκταση, μια σειρά εκδηλώσεων σχετικά με μια τέχνη ή με το έργο κάποιου δημιουργού⁶⁴. Αυτές οι εκδηλώσεις έχουν στόχο να διατηρήσουν την τοπική παράδοση, εισάγοντας συχνά καινοτομίες, με στόχο τη σύγχρονη αναβίωση εθίμων. Η διάρκειά τους είναι συγκεκριμένη και προκαθορισμένη πριν από την έναρξή τους. Με αλλά λόγια, είναι οργανωμένα γεγονότα που χρειάζονται σκληρή δουλειά για να αποδώσουν καρπούς. Το περιεχόμενο τους μπορεί να είναι είτε μουσικό, είτε θεατρικό, είτε χορευτικό, είτε γευσιγνωσίας είτε οτιδήποτε άλλο εκφράζει μια κοινωνία, όπως η ζωγραφική η γλυπτική, κ.α.. Τέτοιους είδους εκδηλώσεις μπορεί να πραγματοποιηθούν σε πολλά διαφορετικά μέρη όπως πλατείες, πάρκα, αρχαιολογικούς χώρους ή ακόμη και σε ολόκληρες πόλεις. Ο κύριος στόχος τους λοιπόν είναι να προσελκύσουν πλήθος ντόπιου, αλλά και ξένου, κοινού με σκοπό την προβολή και τη διαφήμιση του χώρου ή της περιοχής όπου πραγματοποιείται.

Ένα τέτοιο φεστιβάλ λαμβάνει χώρα τα τελευταία χρόνια στους Δελφούς με στόχο την προβολή του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού μέσα από έναν εμβληματικό τόπο που συνδυάζει πολύχρονη ιστορία και φυσική ομορφιά.. Φέτος το φεστιβάλ έχει θέμα «Το Λαλόν Ύδωρ»⁶⁵ (2019) και στοχεύει στην προβολή νέων καλλιτεχνών της Ελλάδας και του εξωτερικού. Το πλούσιο πρόγραμμά του εξελίσσεται στην περιοχή των Δελφών, της Αμφισσας και της Ιτέας. Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι επιμέρους εκδηλώσεις θα λάβουν χώρα σε φυσικούς εξωτερικούς χώρους για να μπορούν τόσο οι καλλιτέχνες όσο και οι θεατές να νιώσουν την ενέργεια που εκπέμπουν οι χώροι αυτοί. Ο απώτερος σκοπός του φεστιβάλ είναι να αποτελέσουν οι Δελφοί πηγή έμπνευσης για νέους.

⁶⁴ Μπαμπινιώτης 2009,1213.

⁶⁵ <http://www.delphifestival.gr/>

ΣΤ) ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τα ήθη και τα έθιμα της λαϊκής παράδοσης αποτελούν την ταυτότητα μιας τοπικής κοινωνίας. Μέσα από την αναβίωσή τους γίνεται προσπάθεια διατήρησης και μεταλαμπάδευσης των συνηθειών του λαϊκού βίου στις νεότερες γενιές, σε μια εποχή που όλα βαδίζουν με ταχείς ρυθμούς στο μέλλον και, συχνά, τοπικά ήθη, έθιμα και παραδόσεις παραβλέπονται.. Τέτοιου είδους εκδηλώσεις είναι τα παραδοσιακά πανηγύρια εμπορικού χαρακτήρα που πραγματοποιούνται με αφορμή κάποια μεγάλη θρησκευτική γιορτή. Τα πανηγύρια ⁶⁶ αυτά αποτελούσαν μια πρώτη μορφή θρησκευτικού τουρισμού ο οποίος, όμως, ήταν ανεπιτήδευτος. Εκτός από τη θρησκευτική και γενικότερη πολιτιστική τους διάσταση, οι συγκεκριμένες εκδηλώσεις έχουν και οικονομική, καθώς ενισχύουν την τοπική οικονομία με την παρουσίαση και προώθηση των τοπικών προϊόντων. Οι εκδηλώσεις αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της επισκεψιμότητας της περιοχής πέρα από το τοπικό στοιχείο, και κατά συνέπεια την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας.

⁶⁶ Μπιτσάνη 2004,58.

3.2 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΤΡΙΠΤΥΧΟ

Το τρίπτυχο των μνημείων που παρουσιάζεται στην εργασία αυτή προσφέρει πολλές δυνατότητες για ενδιαφέρουσες δράσεις που θα έχουν στόχο την προβολή των μνημείων και την επακόλουθη βιώσιμη ανάπτυξη της γεωγραφικής περιοχής στην οποία βρίσκονται. Ο σπουδαίος αρχαίος ναός, το θαυμαστός εκκλησάκι και ο καλοδιατηρημένος παραδοσιακός οικισμός σε συνδυασμό με το φυσικό τοπίο που τα περιβάλλει θα μπορούσαν να αποτελέσουν έναν ισχυρό πόλο έλξης για τους επισκέπτες. Η πρότασή μου για τη διαχείριση και ανάδειξη του τριπτύχου βασίζεται στην αξιοποίηση διαφόρων μορφών πολιτισμικής διαχείρισης, όπως σκιαγραφήθηκαν παραπάνω.

A) ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Αγ. Θεοδώρα – Αμπελιώνα – Επικούριος Απόλλωνας

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ

Βαθμός Δυσκολίας: Μέτριος

Οχήματα: τροχοφόρο μέσο (αυτοκίνητο/λεωφορείο), πεζοπορία

Διάρκεια: 6 ώρες

Μέσα σε ένα τοπίο μυθικό που μαγεύει όποιον το αντικρίζει και μετά από την ανάβαση στο βουνό Τετράζι με το τροχοφόρο όχημα, ο επισκέπτης φθάνει στον πρώτο σταθμό της διαδρομής του, στο εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας στο Βάστα. Το όχημα φθάνει σχεδόν έξω από τον ιερό ναό και η θέα που μπορεί να απολαύσει ο επισκέπτης είναι μοναδική. Η μικρή εκκλησία στέκει αγέρωχη με τα πλατάνια στη στέγη της και μπορεί να εντυπωσιάσει ακόμη και τον πιο ορθολογιστή επισκέπτη. Ο ποταμός Χάραδρος που κυλάει δίπλα της δίνει ένα τόνο δροσιάς τους καλοκαιρινούς μήνες και τους χειμερινούς, ο ήχος του νερού που τρέχει αυξάνει το στοιχείο του μυστήριου. Αξίζει να μπει κάνει στο εσωτερικό του ναού, μικρό και περιποιημένο, αλλά και να παρατηρήσει το φαινόμενο με τα πλατάνια εξωτερικά στη στέγη. Έπειτα

μπορεί να ξεκουραστεί κάτω από τον παχύ ίσκιο των δέντρων, πίνοντας νερό από το ποτάμι. Οι πιο δραστήριοι επισκέπτες μπορούν να κάνουν μια βόλτα μέσα στο δάσος που περιτριγυρίζει την εκκλησία. Στο χώρο υπάρχει ένα μικρό πετρόκτιστο περίπτερο της μητρόπολης που πουλάει αρκετά αναμνηστικά. Πιο πέρα, σε μικρή απόσταση υπάρχουν δυο γραφικές ταβέρνες όπου μπορεί ο επισκέπτης να απολαύσει έναν παραδοσιακό ελληνικό καφέ ή την τοπική παραδοσιακή κουζίνα.. Μια από τις δυο ταβέρνες διαθέτει και παραδοσιακό νερόμυλο που αλέθει σιτάρι. Η διαδικασία λαμβάνει χώρα καθημερινά και πλήθος κόσμου συγκεντρώνεται για να την παρακολουθήσει.

Αφού ο επισκέπτης επιβιβαστεί στο όχημα με το οποίο έφτασε στο όμορφο εκκλησιάκι θα ξεκινήσει ξανά την ανάβαση στο βουνό. Η πορεία είναι πανέμορφη γιατί οι περιοχές αυτές είναι ανθισμένες όλο το χρόνο και το καταπράσινο τοπίο πραγματικά μαγεύει και γαληνεύει. Περνώντας μέσα από πολλά ορεινά χωριά της άνω Μεσσηνίας, ο επισκέπτης φθάνει στο όμορφο χωριουδάκι την Αμπελιώνα. Το χωριό προσφέρει στους επισκέπτες του στιγμές χαλάρωσης τόσο μέσα από βόλτες στα δρομάκια του όσο και από κοντινούς περιπάτους στις πηγές και στο δάσος του. Το χωριό είναι μικρό, αλλά ταυτόχρονα καλοδιατηρημένο, με έντονα παραδοσιακά στοιχεία. Οι ταξιδιώτες μπορούν να θαυμάσουν τα αναπαλαιωμένα κτίρια του, τις διατηρητέες βρύσες, την κεντρική εκκλησία και τον ξενώνα που έχει την δυνατότητα να φιλοξενήσει αρκετό κόσμο.. Τέλος, η Αμπελιώνα διαθέτει και παραδοσιακό καφενείο και μια μικρή ταβέρνα που προσφέρουν τοπικά προϊόντα όπως τσίπουρο, κάστανα, τραχανά και αλλά καλούδια της περιοχής.

Μετά από τις βόλτες στον όμορφο μεσσηνιακό οικισμό ο επισκέπτης θα επιβιβαστεί στο τροχοφόρο με τελικό προορισμό τον Επικούρειο Απόλλωνα που απέχει περίπου 10 χλμ. από την Αμπελιώνα και 25 χλμ. από την Αγ. Θεοδώρα. Το τοπίο που περιβάλλει τη διαδρομή είναι καταπράσινο, μα στο σημείο αυτό είναι πιο άγριο αφού το υψόμετρο έχει ανέβει αισθητά και η ποικιλία των δέντρων έχει αλλάξει. Το τοπίο τώρα είναι γεμάτο από βελανιδιές και μικρούς θάμνους που έχουν πάρει την θέση των πλατανιών, των πεύκων και των καστανιών που συναντάει κανείς λίγα χιλιόμετρα πιο κάτω. Πλησιάζοντας μπορεί κανείς να διακρίνει από μακριά το λευκό στέγαστρο που κρύβει τον ναό του Απόλλωνα. Φθάνοντας ο επισκέπτης θα πρέπει να περπατήσει λίγα μετρά μέχρι την είσοδο του αρχαιολογικού χώρου. Ο χώρος αν και όχι εξοπλισμένος όπως αρμόζει αφού λείπουν αρκετά βασικά στοιχεία όπως η σήμανση

με ενημερωτικό υλικό και αναστηλωμένος μερικώς όπως αναφέρεται στα προλογικά μέρη της διπλωματικής εργασίας έχει μια αύρα που σε καθηλώνει. Μετά από την περιήγηση μέσα στο ναό οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να περιπλανηθούν στο χώρο γύρω από το ναό, να θαυμάσουν την θέα και κάποια ερείπια που υπάρχουν σε άμεση γειτνίαση με τον ναό.

Είναι μια πολιτιστική διαδρομή που μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε σε μια μέρα είτε να επιμηκυνθεί, ώστε ο επισκέπτης να εξερευνήσει διαφορετικές πτυχές της περιοχής πέρα από τα σημαντικά μνημεία του τόπου. Η κύρια πολιτιστική διαδρομή θα μπορούσε να διανθιστεί με πεζοπορίες μέσα στο δάσος, ανάβαση στο βουνό Λύκαιο και δραστηριότητες όπως ποδηλασία . Υπάρχουν μονοπάτια που συνδέουν τα χωριά που βρίσκονται πλησίον του ναού και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τις παραπάνω δραστηριότητες. Τέλος, ο ξενώνας στην Αμπελιώνα δίνει την δυνατότητα διαμονής σε ένα όμορφο και φιλόξενο περιβάλλον.

B) ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Αυτό το είδος τουρισμού είναι σχετικά καινούργιο στον τόπο μας και ξεφεύγει από τα στενά πρότυπα ήλιος-θάλασσα-μπάνιο που περιορίζουν το χρονικό εύρος της τουριστικής περιόδου στην Ελλάδα. Ο εναλλακτικός τουρισμός έχει ως στόχο να προωθήσει ένα νέο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης με διαφορετικές επιλογές από αυτές που υπάρχουν ήδη. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού δρουν ευεργετικά στην αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής αφού επιμηκύνουν την τουριστική περίοδο αξιοποιώντας τα διαφορετικά πλεονεκτήματα που προσφέρει ο κάθε τόπος σε όλες τις εποχές του χρόνου⁶⁷. Η περιοχή που εξετάζουμε είναι ιδανική για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού και εναλλακτικές προτάσεις θα παρουσιαστούν στη συνέχεια.

ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η περιοχή στην οποία βρίσκεται το τρίπτυχο των μνημείων μας είναι κατάλληλη για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού. Οι εναλλαγές των εποχών αντικατοπτρίζονται στη βλάστηση της περιοχής και το ελληνικό κλίμα, με τους ήπιους χειμώνες, δίνει τη δυνατότητα εξορμήσεων όλο το χρόνο. Με αλλά λόγια λοιπόν, ο ορεινός τουρισμός⁶⁸ μπορεί να επιφέρει σημαντικά οφέλη για την συγκεκριμένη περιοχή.

Το πρώτο πλεονέκτημα, αυτής της περιοχής πέρα από το φυσικό κάλλος που διαθέτει και τα σημαντικά αξιοθέατα είναι το ξενοδοχειακό συγκρότημα «4 ΕΠΟΧΕΣ» με 22 δωμάτια. Ο χώρος αυτός παρέχει κλιματισμό και κεντρική θέρμανση και είναι διαθέσιμος οποιαδήποτε εποχή του χρόνου. Το χωριό όμως διαθέτει και άλλους χώρους φιλοξενίας όπως έναν κοινοτικό ξενώνα και ενοικιαζόμενα δωμάτια με την επωνυμία «ΤΡΑΝΗ ΒΡΥΣΗ» που είναι διαθέσιμα οποιαδήποτε εποχή του χρόνου. Άρα λοιπόν, μία βασική παράμετρος του ορεινού τουρισμού που είναι η διαμονή σε έναν προορισμό είναι εξασφαλισμένη και μάλιστα σε πολύ όμορφα καταλύματα που διατηρούν τον παραδοσιακό χαρακτήρα⁶⁹.

⁶⁷ Παλάσκας 2006, 174.

⁶⁸ Ανδριώτης 2008, 64.

⁶⁹ Ραυτόπουλος 2014, 8.

Οι επισκέπτες που διαμένουν στην Αμπελιώνα έχουν τη δυνατότητα να απολαύσουν κοντινούς περιπάτους στη γύρω περιοχή. Μια όμορφη πεζοπορία καταλήγει στην πηγή «Τριτσέλι» μέσω ενός πλακόστρωτου μονοπατιού που περιβάλλεται από πλούσια βλάστηση και φωτισμό γεγονός, που την κάνει προσβάσιμη και τις καλοκαιρινές νύχτες. Το τοπίο είναι μαγευτικό γιατί η πηγή βρίσκεται μέσα σε μια ρεματιά. Αφού ο επισκέπτης δροσιστεί δίπλα από το νερό της πηγής έχει την επιλογή να συνεχίσει με μια περιήγηση στο δάσος των καστανιών. Μια άλλη, εξίσου ενδιαφέρουσα περιπλάνηση είναι η ανάβαση του βουνό με σκοπό την επίσκεψη των εξωκκλησιών του Προφήτη Ηλία και της Αγ. Παρασκευής. Η θέα από εκείνο το σημείο είναι ονειρική, καθώς μπροστά απλώνεται όλος ο μεσσηνιακός κάμπος.

Εκτός από τις πεζοπορίες αυτές που είναι σχετικά μικρές και τοπικού χαρακτήρα, υπάρχει η δυνατότητα και για άλλες μεγαλύτερες. Πιο συγκεκριμένα, οι επισκέπτες έχοντας ως βάση τους τον παραδοσιακό οικισμό της Αμπελιώνας θα μπορούσαν να πηγαίνουν είτε με τα πόδια είτε με ποδήλατα μέχρι την Αγ. Θεοδώρα και μέχρι τον Επικούρειο Απόλλωνα. Η χιλιομετρική απόσταση μεταξύ της Αμπελιώνας και του Επικούρειου Απόλλωνα είναι γύρω στα 10 χιλιόμετρα. Αυτή η απόσταση για να καλυφθεί με τα πόδια απαιτεί 2 ώρες, ενώ με ποδήλατο γύρω στη 1 ώρα. Η διαδρομή θεωρείται σχετικά εύκολη αφού ο δρόμος είναι ασφαλοδρομένος και ομαλός. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι είναι μια διαδρομή που προτείνεται σε όσους είναι λάτρεις των πεζοποριών και των ποδηλατοδρομιών. Οι ιδανικότερες εποχές για να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη διαδρομή είναι είτε η άνοιξη είτε το καλοκαίρι που οι καιρικές συνθήκες είναι ηπιότερες.

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτουρισμός είναι ένα νέο είδος εναλλακτικού ήπιου τουρισμού κατά τον οποίο οι άνθρωποι ενασχολούνται με αγροτικές δραστηριότητες και έρχονται πιο κοντά στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής που επισκέπτονται⁷⁰. Το είδος αυτό του τουρισμού βέβαια σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει την περιήγηση των τοπικών ιστορικών ή αρχαιολογικών χώρων και μνημείων καθώς μέρος της συνολικής εμπειρίας είναι η γνωριμία με όλους τους τόπους, ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητή η νοοτροπία των κατοίκων.

⁷⁰ Βαφειάδης κ.α. 1992, 83.

Η ευρύτερη περιοχή της Αμπελιώνας θα μπορούσε να γίνει ένας αγροτουριστικός προορισμός μιας και η περιοχή παράγει ένα ασυνήθιστο προϊόν για τη νότια Ελλάδα και αυτό είναι το κάστανο. Αν και το κάστανο ευδοκίμει στον βορρά, το δάσος με τις καστανιές στην Αμπελιώνα είναι αντιπροσωπευτικό της βιοποικιλότητας της περιοχής. Τα περασμένα χρόνια μέχρι το 2012 η διοργάνωση της τοπικής γιορτή του κάστανου είχε μεγάλη συμμετοχή και επιτυχία. Με αφορμή λοιπόν το κάστανο θα μπορούσε η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής να αποκτήσει και ένα άλλο χαρακτήρα προσελκύοντας και ομάδες επισκεπτών, κυρίως κατοίκων αστικών περιοχών, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αγροτική ζωή, τη φύση και τις τοπικές καλλιέργειες.

Πιο συγκεκριμένα, η καστανιά ανθίζει την άνοιξη και ο καρπός ωριμάζει από τις αρχές Σεπτεμβρίου μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου ανάλογα με το μικροκλίμα του κάθε τόπου. Έτσι λοιπόν θα ήταν μια ενδιαφέρουσα εμπειρία και για τους ξένους και για τους ντόπιους να μαζέψουν όλοι μαζί τον καρπό από τα δέντρα. Ο καρπός είναι ώριμος όταν πια έχει πέσει από το δέντρο και έχει απομακρυνθεί το προστατευτικό κέλυφος που τον περιβάλλει. Η συγκομιδή πρέπει να γίνεται καθημερινά ώστε τα κάστανα να μην μένουν πολύ στο έδαφος, καθώς υπάρχει κίνδυνος να χαλάσουν και να επηρεαστεί η ποιότητα τους.

Με αυτό τον τρόπο οι επισκέπτες θα γίνουν για λίγο «αγρότες», θα μάθουν για το δέντρο και τον καρπό της καστανιάς μέσα από την εμπειρία. Με αυτό τον τρόπο λοιπόν, η μάθηση θα γίνει βιωματική και πιο ενδιαφέρουσα. Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα έχουν την δυνατότητα να πάρουν μέρος επισκέπτες και μικρής και μεγάλης ηλικίας αφού δεν είναι επικίνδυνη διαδικασία. Τα μόνα εφόδια που χρειάζονται είναι η διάθεση και τα άνετα ρούχα.

Βέβαια το «πακέτο» του αγροτουρισμού δεν θα περιλαμβάνει μόνο την συγκομιδή του κάστανου, αλλά και άλλες δραστηριότητες, όπως η ενασχόληση με τα ζώα που εκτρέφονται στη περιοχή (αιγοπρόβατα), περιπάτους μέσα στο δάσος και στις πηγές της περιοχής, επισκέψεις σε κοντινούς αρχαιολογικούς χώρους. Μέσα από όλες αυτές τις ενδιαφέρουσες δραστηριότητες οι επισκέπτες γίνονται κοινωνοί της βιωματικής γνώσης και της κατανόησης του τρόπου ζωής των γηγενών⁷¹.

⁷¹ Δημαδάμας 2008, 184.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ως θρησκευτικός τουρισμός ορίζεται η οργανωμένη μετακίνηση ομάδων με προορισμό τόπους θρησκευτικής λατρείας. Η επίσκεψη σε τέτοιου είδους τόπους γίνεται είτε για προσκύνημα είτε για συμμετοχή σε θρησκευτικές εκδηλώσεις είτε για εκπαιδευτικούς σκοπούς είτε για την εκπλήρωση κάποιου τάματος που είναι σύνηθες φαινόμενο για την Ελλάδα. Η μετακίνηση όμως δεν περιορίζεται στα στενά όρια του ελλαδικού χώρου αλλά πραγματοποιείται και σε χώρες του εξωτερικού. Εκείνο που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι το κίνητρο των εξορμήσεων έχει ως επίκεντρο το θρησκευτικό ενδιαφέρον των συμμετεχόντων.

Ένα μέρος ιδανικό για θρησκευτικό τουρισμό είναι η Αγ. Θεοδώρα στο Βάστα Αρκαδίας. Το εκκλησάκι είναι πανέμορφο όποια εποχή και να το επισκεφθεί κανείς, αλλά ίσως η περίοδος κατά την οποία εορτάζεται η μνήμη του, στις 11 Σεπτεμβρίου, να είναι η πιο ενδιαφέρουσα. Ο επισκέπτης τότε θα έχει την τύχη να απολαύσει, μέσα σε κατανυκτική ατμόσφαιρα, τη θεία λειτουργία και, μετά τον εκκλησιασμό, θα έχει την ευκαιρία να θαυμάσει την αρχιτεκτονική της εκκλησίας και το ‘θαύμα’ με τα 17 πλατάνια που στέκουν αγέρωχα στη στέγη του, να προβληματιστεί και να συζητήσει με τους ντόπιους για το ‘θαύμα’ που αντικρίζει.

Εάν υπάρχει η δυνατότητα άφιξης μία ημέρα νωρίτερα από τη γιορτή, ή μεγαλύτερης παραμονής, ο επισκέπτης θα έχει τη δυνατότητα να περπατήσει στα μονοπάτια που βρίσκονται στην τριγύρω περιοχή μέσα στο καταπράσινο δάσος. Με αυτό τον τρόπο θα έρθει κοντά στη φύση και θα πραγματοποιήσει μια ενδιαφέρουσα πεζοπορία γνωρίζοντας τη γλωρίδα, την πανίδα της περιοχής, τα ποτάμια, τις πηγές και τα γραφικά χωριουδάκια. Μετά από μια μεγάλη διαδρομή που θα μπορούσε να γίνει είτε με τα πόδια είτε με ποδήλατα, θα μπορούσε να καταλήξει στις παραδοσιακές ταβέρνες που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από το εκκλησάκι, ώστε να γευτεί κάποιες από τις τοπικές γεύσεις όπως παραδοσιακά τυριά, κόκορα με χυλοπίτες και την ψητή γουρνοπούλα που προσφέρουν πάντα οι Πελοποννήσιοι είτε σε γιορτές είτε σε ξεχωριστές περιστάσεις. Η διαμονή για περισσότερες ημέρες θα έδινε την ευκαιρία στον επισκέπτη να γνωρίσει και άλλα μέρη, όπως τον παραδοσιακό οικισμό της Αμπελιώνας και τον αρχαιολογικό χώρο του Επικούρειου Απόλλωνα που αξίζει κανείς να τα θαυμάσει από κοντά.

Με αλλά λόγια λοιπόν, με αφορμή τη θρησκευτική γιορτή της Αγ. Θεοδώρας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μια τριήμερη εκδρομή στην περιοχή με σκοπό το προσκύνημα και τη γνωριμία με τον τόπο και τους κατοίκους. Για παράδειγμα, οι επισκέπτες, και κυρίως οι γυναίκες, θα μπορούσαν να πάρουν μέρος στο στολισμό της εικόνας της Αγ. Θεοδώρας, ο οποίος πραγματοποιείται την παραμονή της γιορτής, λίγο πριν τον εσπερινό. Με αυτό τον τρόπο, οι επισκέπτριες θα έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά στις γυναίκες του τόπου αυτού να μάθουν για τα ήθη, τα έθιμα και τις συνήθειες ενός ορεινού τόπου της νότιας Ελλάδας.

Γ) ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Τα τελευταία χρόνια έχει προκύψει η ανάγκη να μεταμορφωθούν οι αρχαιολογικοί χώροι σε όλη την Ελλάδα. Αυτή η μεταμόρφωση έχει να κάνει με τον χαρακτήρα που προέβαλαν προς τα έξω οι χώροι αυτοί, ο οποίος, συνήθως, ήταν κάπως απόμακρος για το ευρύ κοινό. Ευτυχώς βέβαια αυτό έχει αρχίσει να αλλάζει σιγά-σιγά στα μεγάλους αρχαιολογικούς χώρους. Η αλλαγή όμως δεν πρέπει να σταματήσει εκεί, αλλά να μεταδοθεί σε όλους τους χώρους ανεξαρτήτου μεγέθους.

Ένας τέτοιος χώρος που πρέπει να γίνει πιο «εξωστρεφής» είναι ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα που από πολλούς χαρακτηρίζεται ο «Παρθενώνας της Πελοποννήσου» και όχι άδικα αφού αποτελεί ένα πραγματικό σύμβολο για την ευρύτερη περιοχή. Βέβαια ο ναός-σύμβολο στέκει ορθός στις Βάσσεις και περιμένει κάποιον να του δώσει ζωή γιατί παραμένει ανεκμετάλλευτος και αποκομμένος από το σήμερα.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι ώστε ένας αρχαιολογικός χώρος να αρχίσει να «κοινωνικοποιείται» και να δέχεται επισκέπτες, πέρα από το να θαυμάσουν τα ευρήματα και το τόπον σαν αρχαιολογικό τοπίο. Κάποιες από αυτούς είναι οι συναυλίες, οι παραστάσεις, οι διάφορες εκθέσεις που γίνονται μέσα στον χώρο, η δημιουργία χώρων αναψυχής γύρω από τέτοια μέρη όπως όμορφα αναψυκτήρια ή καφεενεία. Όλα αυτά συντελούν στην αύξηση της επισκεψιμότητας και στη σύγχρονη ανάδειξη του χώρου που είναι και ο τελικός σκοπός. Ο ναός περιβάλλεται από πλούσια φυσική βλάστηση, στοιχείο που λειτουργεί βοηθητικά στην προσπάθεια εξωστρέφειάς του καθώς και στην αλληλεπίδραση του φυσικού τοπίου με το μνημείο και τους επισκέπτες⁷².

Πιο συγκεκριμένα, το μνημείο είναι χτισμένο σε μεγάλο υψόμετρο γεγονός που εμποδίζει λίγο την εισαγωγή δραστηριοτήτων και άλλων πέρα της αποκλειστικά αρχαιολογικής επίσκεψης. Η πιο κατάλληλη χρονική περίοδος για να λάβουν χώρα υπαίθριες εκδηλώσεις μέσα στον αρχαιολογικό χώρο είναι το καλοκαίρι που σαφώς ο καιρός τις ευνοεί. Για παράδειγμα, στις αρχές του καλοκαιριού θα μπορούσε να πραγματοποιείται μια εκδήλωση με παραδοσιακά μουσικά όργανα βουκολικού χαρακτήρα που ταιριάζει σε μεγάλο βαθμό με το ύφος και τον χαρακτήρα τόσο των ανθρώπων, όσο και της περιοχής. Η μουσική βραδιά θα μπορούσε να είναι μια

⁷² Μπαντιμαρούδης 2011, 39.

συνεργασία ανάμεσα σε εγχώρια και ξένα συγκροτήματα που εκφράζουν τέτοιου είδους ακούσματα. Με αυτό τον τρόπο, θα υπάρξει αλληλεπίδραση μεταξύ των μουσικών και η προσέλκυση του κόσμου θα είναι μεγαλύτερη. Κατά την διάρκεια της εκδήλωσης ο ναός θα είναι ανοιχτός και ο κόσμος θα μπορεί να τον επισκεφθεί είτε πριν είτε κατά την διάρκεια είτε μετά το τέλος της μουσικής εκδήλωσης.

Μια άλλη εκδήλωση, που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στον χώρο του ναού θα ήταν μια βραδιά αστροφυσικής τον Αύγουστο, την ημέρα που πέφτουν οι περσίδες, ή αλλιώς τα πεφταστέρια. με τη συμμετοχή φυσικών που θα εξηγούν στους επισκέπτες (μικρούς και μεγάλους) το ασυνήθιστο φαινόμενο. Οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα να θαυμάσουν το θέαμα μέσα από τηλεσκόπια που θα προσφέρουν ακριβέστερη θέαση στο γεγονός. Η περιοχή του ναού είναι ιδανική για την παρακολούθηση του νυχτερινού ουρανού, καθώς δεν υπάρχει καθόλου φωτορύπανση. Ακόμα μια ενδιαφέρουσα εκδήλωση που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί ώστε να ενισχυθεί η εξωστρέφεια του αρχαιολογικού χώρου είναι μία μοντέρνα έκθεση ζωγραφικής από νέους καταξιωμένους καλλιτέχνες. Με αυτό τον τρόπο θα γίνει η σύνδεση της αρχαίας τέχνης με την σύγχρονη. Μάλιστα καθώς ο ναός για την εποχή του ήταν αρκετά εξελιγμένος, μια τέτοιου είδους έκθεση ζωγραφικής όπως η παραπάνω ταιριάζει ακριβώς σε έναν τόσο επιβλητικό μνημείο.

Τέλος, μία επιχειρηματική κίνηση που θα έδινε ώθηση στην επισκεψιμότητα της περιοχής είναι η δημιουργία ενός καφεeneίου ή αναψυκτηρίου στον ευρύτερο χώρο του ναού. Το καφeneίο θα μπορούσε να διατηρήσει τον παραδοσιακό χαρακτήρα που έχει περιοχή και ως προς την αρχιτεκτονική και ως προς τα προϊόντα που θα παρέχει στους επισκέπτες. Με αυτό τον τρόπο, η επιχείρηση αυτή θα συνδεθεί με τον τόπο και, παράλληλα, θα αναβαθμίσει τον περιβάλλοντα χώρο. Πιστεύω ότι θα ήταν πολύ ελκυστικό για τους επισκέπτες να έχουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν ένα ρόφημα κάτω από την σκιά του ναού, συζητώντας ή απλά απολαμβάνοντας το τοπίο.

Δ) ΦΕΣΤΙΒΑΛ

Κάθε χρόνο στα τέλη του Οκτωβρίου θα μπορούσε να διοργανώνεται ένα Φεστιβάλ Κάστανου με σκοπό την ανάδειξη και την προώθηση του προϊόντος, καθώς και την ενημέρωση των κατοίκων-παραγωγών για το πώς μπορούν να εκμεταλλευτούν το κάστανο σαν αγροτικό αγαθό. Θα μπορούσε ακόμη το φεστιβάλ να ενισχυθεί με εκδηλώσεις διαγωνιστικού χαρακτήρα είτε στο επίπεδο της πρωτογενούς παραγωγής είτε στο επίπεδο πώλησης προϊόντων που παράγονται από το κάστανο.

Το κάστανο αποτελεί το τοπικό προϊόν της Αμπέλιωνας την προβολή του οποίου οι κάτοικοι του χωριού έχουν παραμελήσει τα τελευταία χρόνια ίσως αυτό να αποτελεί φυσικό επακόλουθο της γενικότερης κρίσης που υπάρχει στη χώρα μας. Για πάνω από 30 χρόνια στο χωριό πραγματοποιείται η Γιορτή Κάστανου. Πιο αναλυτικά, η γιορτή λαμβάνει χώρα προς τα τέλη της συγκομιδής, οι κάτοικοι ψήνουν πολλά κιλά κάστανου και τα προσέφεραν στους επισκέπτες μαζί με ζεστή φασολάδα και τσίπουρο. Η γιορτή πλαισιώνεται από παραδοσιακή δημοτική μουσική και χορούς από τους παρευρισκόμενους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η γιορτή τα τελευταία χρόνια δεν συγκεντρώνει το αναμενόμενο ενδιαφέρον του κοινού και ίσως η διοργάνωση του συγκεκριμένου φεστιβάλ να την αναζωογονήσει.

Το προτεινόμενο Φεστιβάλ στηριζόμενο στις βάσεις της παραδοσιακής γιορτής, θα έχει στόχο να εξελίξει αυτού του είδους την εκδήλωση και να της δώσει ένα πιο ενημερωτικό και εμπορικό χαρακτήρα με στόχο το κάστανο να αποτελέσει ένα μοχλό ανάπτυξης του μικρού οικισμού. Κάποιες από τις εκδηλώσεις που θα λάβουν χώρα κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ είναι η ενημέρωση των κατοίκων από ειδικούς που θα τους παρουσιάζουν τρόπους με τους οποίους θα μπορέσουν να αξιοποιήσουν το κάστανο:

- ως εργαλείο ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού και συγκεκριμένα, του αγροτουρισμού,
- η εμπορευματοποίηση του προϊόντος με τελικό στόχο την εξαγωγή και το εμπόριο σε όλη την χώρα,
- η εκμετάλλευση αγροτικών προγραμμάτων για την τυποποίηση του κάστανου,

- οι εξελίξεις στο τομέα παραγωγής.

Οι επιμέρους δράσεις του Φεστιβάλ θα περιλαμβάνουν την παρουσίαση μεσογειακών γαστρονομικών εδεσμάτων που έχουν ως συστατικό το θρεπτικό καρπό της καστανιάς. Πιο συγκεκριμένα, στον εκθεσιακό χώρο θα παρουσιάζονται κάστανα μαγειρευμένα με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Πιο αναλυτικά:

- Κάστανα ψητά και βραστά
- Πούρες κάστανου που συνοδεύει διάφορα είδη κρέατος
- Κάστανο ως μέρος της γέμισης πουλερικών
- Ριζότο με κάστανο και μανιτάρια
- Γλυκό κάστανο
- Μαρόν γκλάσε
- Σοκολατάκια με κάστανο

Τις συνταγές θα επιμελούνται σεφ που έχουν έρθει στην περιοχή, ώστε να αναβαθμίσουν το φεστιβάλ, εν μέρει και σε συνεργασία με τις γυναίκες του συλλόγου της περιοχής, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη διαδραστικότητα. Τέλος, οι δημιουργίες θα είναι διαθέσιμες προς δοκιμή σε όλο το κοινό που θα παρακολουθείτο φεστιβάλ.

Καταλήγοντας αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχει διαθεσιμότητα εγκαταστάσεων για τις ενημερωτικές εκδηλώσεις του φεστιβάλ το οποίο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί είτε στο πολιτιστικό κέντρο του χωριού είτε σε χώρους της ξενοδοχειακής μονάδας «4 ΕΠΟΧΕΣ». Όσο για το γαστρονομικό μέρος του φεστιβάλ, θα μπορούσε να λάβει χώρα σε ένα υπαίθριο χώρο, εάν το επιτρέπουν οι καιρικές συνθήκες, ή στη ξενοδοχειακή μονάδα.

Ε) ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η έννοια του λαϊκού πολιτισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ελληνική ύπαιθρο και την πολιτισμική ταυτότητα της Ελλάδας, και η μελέτη του συμβάλλει στην κατανόηση του τρόπου ζωής των ανθρώπων στα περασμένα χρόνια. Βέβαια, η συγκεκριμένη διάσταση του λαϊκού πολιτισμού μας δεν προβάλλεται όσο άλλες, και αυτό γιατί ίσως οι εκδηλώσεις που το αναβιώνουν έχουν παρερμηνευτεί και το αποτέλεσμα τους είναι λίγο κακόγουστο και άσχετο με τα παραδοσιακά πρότυπα⁷³.

Τέτοιες εκδηλώσεις είναι τα πανηγύρια και συγκεκριμένα, τα πανηγύρια εμπορικού χαρακτήρα που κάποτε αποτελούσαν σημεία αναφοράς για την εκάστοτε περιοχή όπου πραγματοποιούνταν. Ένα τέτοιο λοιπόν, πανηγύρι γινόταν και στην Αγ. Θεοδώρα τον μήνα Σεπτέμβριο, τις ημέρες της μνήμης της εκκλησίας, αλλά τα τελευταία χρόνια αλλοιώθηκε ο χαρακτήρας του και το πανηγύρι έπαψε να πραγματοποιείται.

Η αναβίωση του πανηγυριού με το παραδοσιακό ύφος και χαρακτήρα του θα ήταν μια καλή επιλογή ώστε να προσελκύσει η περιοχή περισσότερους επισκέπτες. Με αυτό τον τρόπο, οι άνθρωποι θα παραμείνουν για περισσότερο χρόνο στον ευρύτερο χώρο της εκκλησίας όπου παραδοσιακά γινόταν το πανηγύρι, θα ψωνίσουν, θα επισκεφθούν τα τοπικά μαγαζιά, και με τον τρόπο αυτό θα υπάρξει μια αυξημένη κίνηση. Τέλος, σε περίπτωση που βρεθούν και ξένοι επισκέπτες στη περιοχή θα γνωρίσουν μία άλλη όψη της ταυτότητας των Ελλήνων.

⁷³ Αντζουλάτου-Ρετσίδα 2005, 543.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ

Όλες οι παραπάνω προτάσεις συντελούν στο να αρχίσει να μετατρέπεται η ευρύτερη περιοχή σε ένα πολιτιστικό πάρκο⁷⁴ που στόχο θα έχει να διαφυλάξει την ιστορία του παρελθόντος, αλλά, παράλληλα, μέσα από εκδηλώσεις και δράσεις, που θα πραγματοποιούνται στο χώρο, να τη διασυνδέσει με το σήμερα και να δημιουργήσει άνθηση σε μια περιοχή που είναι ακατέργαστη.

Πιο συγκεκριμένα, το πάρκο αυτό θα καλύπτει το τρίπτυχο των μνημείων που εξετάσαμε εδώ, δηλαδή το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας, τον παραδοσιακό οικισμό της Αμπελιώνας και τον ναό του Επικούρειου Απόλλωνα. Μεταξύ των σταθμών του πάρκου η συνολική απόσταση είναι περίπου 38 χλμ. και θα καλύπτεται είτε με διάφορα τροχοφόρα οχήματα είτε μέσα από πεζοπορικά μονοπάτια που θα ανοιχτούν, ώστε να ενώνονται οι σταθμοί και οι επιμέρους δραστηριότητες. Το πάρκο αυτό θα έχει τρεις πύλες εισόδου για να προσεγγίζεται εύκολα από όποιο νομό επιλέξει κανείς να το επισκεφθεί. Με αυτό τον τρόπο λύνεται κάπως το πρόβλημα της προσβασιμότητας που είναι από τα πιο βασικά θέματα της περιοχής. Η μία πύλη θα βρίσκεται στον Ν. Αρκαδίας, η άλλη στον Ν. Ηλείας και η τελευταία στον Ν. Μεσσηνίας και ανάλογα με το ποια είσοδο επιλέξει ο επισκέπτης θα ξεκινάει την περιήγησή του από διαφορετικό σημείο.

ΔΡΑΣΕΙΣ ΠΑΡΚΟΥ

Η θεματολογία των δράσεων που θα πραγματοποιούνται μέσα στο πάρκο θα ποικίλει και θα απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες των επισκεπτών. Με αλλά λόγια, θα υπάρχουν πεζοπορίες για ενήλικους και παιδιά, εκπαιδευτικά προγράμματα ιδανικά για τους μικρούς φίλους του πάρκου και διαμόρφωση χώρων αναψυχής για την ανάγνωση βιβλίων ή για την ξεκούραση από τις πεζοπορικές διαδρομές. Οι μικροί και οι μεγάλοι θα έρθουν κοντά στην ελληνική φύση και θα μπορέσουν να ενημερωθούν για τα ενδημικά είδη της τοπικής χλωρίδας μέσα από τις επεξηγηματικές πινακίδες που θα υπάρχουν κατά μήκος του πάρκου. Η καταγραφή των ονομάτων των φυτών που συναντά ο επισκέπτης κατά μήκος της διαδρομής και η παρουσίαση των ιδιοτήτων

⁷⁴ www.politistikoparko.com

τους, θα αποτελέσει μία από τις καινοτομίες του συγκεκριμένου πάρκου. Για παράδειγμα, ένα βότανο που απαντάται συχνά στην περιοχή αυτή, αλλά δεν είναι πάντα αναγνωρίσιμο από τους περιπατητές, είναι το φασκόμηλο. Η επεξηγηματική πινακίδα, θα αναφέρει την επιστημονική ονομασία του «ελελίφασκος ο φαρμακευτικός» (*Salvia officinalis*) και τις άλλες ονομασίες με τις οποίες το συγκεκριμένο φυτό είναι γνωστό, όπως φασκομηλιά, αλιφασκιά, φάσκος, σφάκα, αγριοφασκιά, θα ενημερώνει ότι ανήκει στην οικογένεια των χειλανθών και τέλος θα παρουσιάζει τις θεραπευτικές ιδιότητές του, όπως την αντιβιοτική, αντιμυκητική, αντισπασμωδική και υπογλυκαιμική του δράση⁷⁵.

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στον μύλο που υπάρχει λίγα μέτρα από το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας θα μπορούσε να βασιστεί στην επίδειξη και συμμετοχή στην παρασκευή ζυμωτού ψωμιού από σιτάρι. Πιο συγκεκριμένα, στον χώρο αυτό οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να δουν πως το σιτάρι γίνεται αλεύρι και στη συνέχεια πως το αλεύρι γίνεται ψωμί. Στο χώρο υπάρχουν και παραδοσιακοί ξυλόφουρνοι όπου μπορεί να πραγματοποιηθεί το ψήσιμο του ψωμιού· στη συνέχεια θα μπορέσουν να το καταναλώσουν για να πάρουν δυνάμεις να συνεχίσουν την περιήγηση στο πάρκο. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αυτό είναι ιδανικό για τα μικρά παιδιά που μέσα από αυτό θα δουν πως ένας καρπός γίνεται μια τροφή που υπάρχει κάθε μέρα στο τραπέζι τους, αλλά και για μεγαλύτερους που θέλουν να γευτούν το παραδοσιακό ζυμωτό ψωμί⁷⁶.

Μια ακόμα εκδήλωση, που θα λαμβάνει χώρα σε έναν άλλο σταθμό του τριπτύχου είναι ένα φεστιβάλ κινηματογράφου αφιερωμένο στη μνήμη του Θεόδωρου Αγγελόπουλου που καταγόταν από το μικρό χωριό της Αμπελιώνας. Το φεστιβάλ αυτό θα πραγματοποιείται την άνοιξη σε υπαίθριους χώρους του χωριού όπου θα στήνονται τα κατάλληλα μέσα. Το φεστιβάλ θα έχει ως στόχο να προβάλει νέους καλλιτέχνες και να παρουσιάσει το σπουδαίο έργο του σκηνοθέτη, ώστε να μάθουν οι καινούργιοι και να θυμηθούν οι παλιοί. Παράλληλα με το φεστιβάλ θα μπορούσε να υπάρχει στο πολιτιστικό κέντρο του χωριού μια μόνιμη έκθεση φωτογραφίας με θέμα το θέατρο και τον κινηματογράφο.

Τέλος, ένα ακόμα εκπαιδευτικό πρόγραμμα αποκλειστικά για τα μικρά παιδιά που επισκέπτονται ναό του Επικούρειου Απόλλωνα είναι να φανταστούν τι κρύβεται

⁷⁵ <https://enallaktikidrasi.com/2016/04/faskomilo-idiotites-xrasi>

⁷⁶ Αντζουλάτου-Ρετσίδα 2005, 545.

κάτω από το κάλυμμα του ναού. Το πρόγραμμα θα ξεκινάει ως εξής: οι συνοδοί των παιδιών θα πρέπει να τους παρουσιάσουν συνοπτικά τον τόπο που πρόκειται να επισκεφθούν. Τα παιδιά θα κάτσουν σε έναν ειδικά διαμορφωμένο σκιερό χώρο με τραπεζάκια και καρέκλες όπου θα τους ζητηθεί να ζωγραφίσουν πως φαντάζονται τον ναό. Οι ζωγραφιές θα σκανάρονται και θα τοποθετούνται σε μια ψηφιακή οθόνη που θα βρίσκεται λίγα μέτρα πιο πέρα. Με αυτό τον τρόπο, θα δημιουργηθεί μια ψηφιακή έκθεση που θα ανανεώνεται τακτικά και την οποία θα έχουν την δυνατότητα να θαυμάζουν όλοι όσοι επισκέπτονται το χώρο⁷⁷.

Όλες αυτές οι δράσεις, που αποτελούν εναλλακτικές προτάσεις σε συνδυασμό με τον φυσικό πλούτο της περιοχής στοχεύουν στην ανάδειξη και την προβολή της ως έναν προορισμό που έχει να προσφέρει πολλά και ενδιαφέροντα ερεθίσματα στους επισκέπτες. Συγκεκριμένα στοχεύουν στη βιωματική γνώση μέσα από την ψυχαγωγία, τους περιπάτους, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τις πληροφορίες που θα δίνονται με σύγχρονο και γοητευτικό τρόπο.

⁷⁷ Λυριτζής 2008, 69.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η τεχνολογία τα τελευταία χρόνια έχει εισβάλλει στην ζωή μας και όσο περνάει ο καιρός κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος. Μέσω των εφαρμογών της ο άνθρωπος μαθαίνει άμεσα και γρήγορα ο,τιδήποτε συμβαίνει γύρω του όπου και αν βρίσκεται, με τη χρήση μόνο μιας συσκευής που την έχει συνέχεια δίπλα του. Τα δεδομένα, τα νέα και οι ειδήσεις διαδίδονται γρήγορα και συντελούν στο να αλλάζει η καθημερινότητα των σύγχρονων ανθρώπων. Όλα αυτά λοιπόν, έχουν επηρεάσει και τον τομέα του πολιτισμού καθώς λειτουργούν βοηθητικά στο να αναδείξουν πολλά από τα στοιχεία του με μοναδικούς και πρωτότυπους τρόπους⁷⁸.

Η τεχνολογία έχει συμβάλλει καθοριστικά και στον τομέα του πολιτισμού και έχει δώσει λύσεις σε αρκετά από τα προβλήματα που προκύπτουν. Για παράδειγμα, τα τεχνολογικά μέσα έχουν λειτουργήσει υποστηρικτικά στην ανασκαφή, στην καταγραφή, την τεκμηρίωση και την ανάδειξη των αρχαιοτήτων που έρχονται στο φως, εκσυγχρονίζοντας και απλοποιώντας διαδικασίες.

Ο πολιτισμός μέσα από την χρήση των νέων τεχνολογιών οδηγείται σε νέα μονοπάτια και γίνεται εύκολα προσεγγίσιμος από τις νεότερες γενιές που σε πολλές περιπτώσεις αντιμετώπιζαν σπουδαία πολιτιστικά μνημεία με αδιαφορία θεωρώντας τα αποκομμένα από το παρόν. Έτσι, αυξάνεται η επισκεψιμότητα και ο τουρισμός σε χώρους και μνημεία όπου έχουν ενσωματωθεί τεχνολογικές εφαρμογές. Με τον τρόπο αυτό τα μνημεία εκσυγχρονίζονται και γίνονται πιο ελκυστικά σε όλους.

⁷⁸ Μπαντιμαρούδης 2011, 122.

4.2 ΟΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΤΡΙΠΤΥΧΟΥ

Τα μνημεία που ανήκουν στο τρίπτυχο που εξετάζουμε, αλλά και η ευρύτερη περιοχή στην οποία εντάσσονται, είναι γνωστά σε λίγους, όπως στην τοπική κοινωνία ή σε ένα πολύ εξειδικευμένο κοινό που έχει την τάση να αναζητεί και να ανακαλύπτει τα κρυμμένα μυστικά του πολιτισμού. Ένα σπουδαίο εργαλείο για την προβολή και την ανάδειξη των συγκεκριμένων μνημείων είναι η χρήση των νέων τεχνολογιών. Με αυτό τον τρόπο τα μνημεία θα προσεγγίσουν και άλλες ομάδες του πληθυσμού τόσο από τη χώρα μας όσο και από το εξωτερικό, και είναι πολύ πιθανό να τους δημιουργηθεί η επιθυμία να τα επισκεφθούν για να τα δουν από κοντά. Αρά λοιπόν, η τεχνολογία σε αυτή την περίπτωση μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός ανάπτυξης τόσο των μνημείων όσο και της τοπικής κοινωνίας⁷⁹.

4.2.1 Αγ. Θεοδώρα και Τεχνολογικά Μέσα

Η περίπτωση της εκκλησίας της της Αγ. Θεοδώρας είναι ιδιαίτερη και αυτό γιατί είναι ένας ιερός ναός που λειτουργεί κανονικά και δεν αποτελεί απλά και μόνο ένα μνημείο που οι επισκέπτες καταφθάνουν για να το θαυμάσουν σαν αξιοθέατο. Για αυτό το λόγο, πρέπει η χρήση των νέων τεχνολογιών να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να μην παρεμποδίζεται το έργο του ναού.

Εκείνο που σίγουρα χρειάζεται ο χώρος είναι μια ενημερωτική πινακίδα που να αφηγείται τη μυστηριώδη ιστορία της της εγκαθίδρυσης του ναού στην περιοχή. Αυτή η πινακίδα μπορεί είτε να έχει την κλασική μορφή είτε να είναι μία ψηφιακή οθόνη που μέσα από ένα βίντεο να παρουσιάζει την ιστορία της εκκλησίας, αλλά και άλλες πληροφορίες για την ευρύτερη περιοχή όπως για την βλάστηση και τον ποταμό. Η χρήση της οθόνης είναι σίγουρα πιο ελκυστική γιατί μπορεί να κερδίσει ακόμα και τα παιδιά που είναι οι πιο απαιτητικοί επισκέπτες. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσε η οθόνη να είναι ενταγμένη μέσα σε ένα πέτρινο πλαίσιο που θα την εναρμόνιζε πλήρως με τον περιβάλλοντα χώρο, και με το υλικό από το οποίο έχει οικοδομηθεί το εκκλησάκι.

Τέλος, μια ακόμα πινελιά που θα μπορούσε να κάνει μοναδικό το εξωκλήσι της Αγ. Θεοδώρας θα ήταν η προσθήκη μουσικής υπόκρουσης, βυζαντινών μελωδιών σε χαμηλή ένταση, μέσα στην εκκλησία. Οι ήχοι αυτοί ταιριάζουν απόλυτα με τον χώρο,

⁷⁹ Λυριτζής 2008, 28.

αλλά θα πρέπει να παίζουν σε χαμηλούς τόνους ώστε να μην δημιουργείται θόρυβος από τον συνδυασμό του ήχου του ποταμού και ίσως από τους ήχους που θα βγαίνουν από την ψηφιακή οθόνη κατά την διάρκεια της προβολής του βίντεο. Η μουσική δεν είναι κάτι συνηθισμένο για τους χώρους αυτούς, αλλά σίγουρα δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη να καταλάβει πως είναι ο ναός κατά την διάρκεια της Θείας Λειτουργίας και μερικοί ίσως να ηρεμούν κιόλας.

4.2.2 Αμπελιώνα και Τεχνολογικά μέσα

Η Αμπελιώνα είναι ένας μικρός οικισμός με 20 περίπου μόνιμους κατοίκους και με πολλές ομορφιές τις οποίες ο επισκέπτης μπορεί να τις ανακαλύψει μόνο εάν περιηγηθεί στο εσωτερικό του χωριού. Για αυτό το λόγο λοιπόν, με την βοήθεια μιας ψηφιακής οθόνης στην είσοδο του χωριού ή σε ένα άλλο κεντρικό σημείο, οι επισκέπτες θα ενημερώνονταν για τα αξιοθέατα του οικισμού και για τις δραστηριότητες που μπορούν να απολαύσουν μένοντας λίγες μέρες στον τόπο αυτό.

Επίσης, στο πολιτιστικό κέντρο του χωριού θα ήταν σημαντικό να τοποθετηθεί ένας βιντεοπροβολέας με σκοπό να παρουσιάζει εικόνες ή μικρά βίντεο από όλες τις εκδηλώσεις ή τα σημαντικά γεγονότα που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του χρόνου, όπως από το φεστιβάλ κάστανου ή από τις διάφορες πεζοπορίες που οργανώνονται στην περιοχή, ή και φωτογραφίες από όμορφα τοπία του χωριού μέσα στο πέρασμα των εποχών. Με αυτό τον τρόπο, οι επισκέπτες θα παίρνουν μια ‘γεύση’ από όλες τις εκδηλώσεις και ίσως θελήσουν να ξαναβρεθούν στη περιοχή για να πάρουν μέρος σε μία από αυτές.

Τέλος, είναι αναγκαίο στην εποχή που ζούμε το χωριό να διαθέτει μια σύγχρονη ιστοσελίδα που πατώντας στη μηχανή αναζήτησης το όνομα «Αμπελιώνα» να εμφανίζεται ψηλά στις αναζητήσεις του κοινού. Σε αυτό τον ιστότοπο⁸⁰ ο επισκέπτης θα έχει την δυνατότητα να ενημερώνεται για τα ακόλουθα:

- Την ιστορία του τόπου.
- Πώς θα φτάσει στο χωριό;
- Τα καταλύματα που είναι διαθέσιμα.
- Τις εκδηλώσεις σε εξέλιξη.
- Τις διαθέσιμες δραστηριότητες.

⁸⁰ Μπαντιμαρούδης 2011, 71.

- Τα παραδοσιακά προϊόντα.
- Τα εστιατόρια.
- Τις φυσικές ομορφιές.
- Εικόνες από την περιοχή.

4.2.3 Ναός Επικούριου Απόλλωνα και Τεχνολογικά μέσα

Ο τομέας της τεχνολογίας τα τελευταία χρόνια έχει εισβάλλει δυναμικά στον τομέα του πολιτισμού και στους αρχαιολογικούς χώρους ειδικότερα, για να τους εξελίξει και να τους κάνει πιο ελκυστικούς στο ευρύ κοινό. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα ψηφιακών και άλλων μέσων που πλαισιώνουν σημαντικούς χώρους και το αποτέλεσμα πραγματικά είναι εντυπωσιακό. Βέβαια στον χώρο του Επικούρειου Απόλλωνα η εξέλιξη αυτή ακόμα δεν έχει φτάσει, όπως συμβαίνει και στην τριγύρω περιοχή. Αυτό από μόνο του συμβάλλει αρνητικά στην εικόνα που εκπέμπει το μνημείο στους επισκέπτες. Αυτός ίσως, να είναι ένας από τους λόγους που ο ναός δεν έχει υψηλό αριθμόν επισκεπτών ετησίως παρ' όλο που διαθέτει πολλά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τον κάνουν μοναδικό.

Παραπάνω έγινε λόγος για ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα τι κρύβεται κάτω από το κάλυμμα, σύμφωνα με το οποίο τα παιδιά θα πρέπει να ζωγραφίζουν πως φαντάζονται τον ναό. Οι ζωγραφιές λοιπόν αυτές, θα τοποθετούνται σε μια ψηφιακή 'βιτρίνα' και έτσι θα δημιουργείται μια μικρή έκθεση ζωγραφικής. Με την τοποθέτηση του ψηφιακού μέσου θα έχουν τη δυνατότητα όλοι οι επισκέπτες να βλέπουν τις δημιουργίες των μικρών παιδιών, ή ακόμη να προβάλλεται φωτογραφικό υλικό που απεικονίζει τον ναό σε παλαιότερες εποχές και θα αναδεικνύει τις αλλαγές του τοπίου.

Μια ακόμα καινοτομία που μπορεί να υλοποιηθεί μόνο με τη βοήθεια τεχνολογικών εφαρμογών είναι η τρισδιάστατη απεικόνιση του κορινθιακού κιονόκρανου που δεν υπάρχει σήμερα στο ναό. Υπάρχουν όμως περιγραφές που μπορούν να βοηθήσουν στην απεικόνιση και αποτύπωσή του. Με τη βοήθεια της τεχνολογίας, το κιονόκρανο θα τοποθετείται ακριβώς στην αρχική του θέση, έτσι ώστε οι επισκέπτες να έχουν μια ολοκληρωμένη άποψη για το μνημείο. Επίσης, χρησιμοποιώντας τα τεχνολογικά μέσα θα μπορούσε να συνδεθεί ο ναός με άλλους του 5^{ου} αιώνα π.Χ., όπως ο Παρθενώνας, και να παρέχεται η δυνατότητα τους επισκέπτες μέσα από ένα παιχνίδι να βρίσκουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των δυο μνημείων. Με αυτό τον τρόπο θα έχουν την δυνατότητα να κατανοήσουν την αρχιτεκτονική των δυο ναών και τις καινοτομίες τους με τον καλύτερο τρόπο⁸¹.

⁸¹ Μπαντιμαρούδης 2011, 126.

Θα μπορούσε επίσης, να δημιουργηθεί μία εφαρμογή σε κινητό τηλέφωνο που να την έχει κατεβάσει ο χρήστης πριν φθάσει, εάν δεν υπάρχει διαδικτυακή σύνδεση στην περιοχή, και να μπορεί να ακούσει μία ξενάγηση, ή ακόμη να είναι διαθέσιμη στο φυλάκιο των εισιτηρίων η συνηθισμένη audio ξενάγηση με τα ακουστικά, η οποία μάλιστα μπορεί πια να ενσωματώσει πολλά επίπεδα πληροφορίας αναλόγως με τα ενδιαφέροντα και τον χρόνο που έχει ο επισκέπτης.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι πρέπει να ανανεωθεί η ιστοσελίδα του ναού γιατί ο τρόπος που δίνει τις πληροφορίες δεν είναι καθόλου σύγχρονος και ελκυστικός ώστε να παρακινήσει κάποιον να επισκεφθεί τον ναό. Μια ιδιαίτερη προσθήκη που θα μπορούσε να γίνει είναι μια εικονική ξενάγηση στον αρχαιολογικό χώρο του ναού. Με αυτό τον τρόπο, οι θεατές θα έχουν την περιέργεια να αντικρίσουν το μνημείο από κοντά.

4.2.4 Μια ψηφιακή εφαρμογή για την περιοχή

Η έννοια της ψηφιακής εφαρμογής, αν και για ορισμένες όψεις της καθημερινότητας δεν είναι αρκετά διαδεδομένη στο ελληνικό κοινό, έχει ευρεία χρήση από τον σύγχρονο άνθρωπο για να ενημερώνεται, να επικοινωνεί, να ψυχαγωγείται, να κλείνει τις διακοπές του, κ.ά. που μέχρι πρόσφατα δεν ήταν δυνατό να διευθετηθούν με την χρήση μόνο μιας συσκευής. Αυτή η επανάσταση λοιπόν, στον τομέα της τεχνολογίας έχει αρχίσει σιγά σιγά να επηρεάζει και τον τομέα του πολιτισμού και της τέχνης.

Μια τέτοια εφαρμογή θα μπορούσε να σχεδιαστεί για την περιοχή που εξετάζεται εδώ, και θα στόχευε στην ενημέρωση και τη διαφήμισή της στο κοινό για την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών. Η εφαρμογή αυτή θα βασίζεται στη χρήση του διαδικτύου και των χαρτών που είναι προβάσιμοι από όλα τα κινητά και τις έξυπνες συσκευές. Έτσι, όταν ένας επισκέπτης βρίσκεται κοντά στην περιοχή και κάνει χρήση του διαδικτύου θα λαμβάνει πληροφορίες και εικόνες σχετικά με τα αξιοθέατα, τις δραστηριότητες που προσφέρει ο τόπος, τα πιθανά καλύμματα, τις ταβέρνες και τα καφενεία/καφετέριες. Με αυτό τον τρόπο, η περιοχή θα γίνεται γνωστή σε όλους όσους πλησιάζουν σε κοντινή απόσταση και δεν την γνωρίζουν καθόλου ή ελάχιστα, και θα έχουν έτσι τη δυνατότητα όχι μόνο να μάθουν, αλλά, τελικά, και να επισκεφθούν τα μνημεία της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Διάφορα επιπρόσθετα μέσα βελτίωσης

Όλα τα παραπάνω στοχεύουν στην προβολή, τη διαφήμιση, την προώθηση και την ανάδειξη του ποικίλου και πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού τοπίου της περιοχής που εξετάζεται εδώ. Εάν οι δυνατότητες που διαθέτει αυτός ο παραμελημένος τόπος αξιοποιηθούν η περιοχή θα γνωρίσει, σταδιακά, οικονομική άνθηση και γενικότερη ήπια ανάπτυξη σε όλους τους τομείς, και βέβαια στον τουριστικό.

5.1.1 Προσβασιμότητα

Σύμφωνα με έρευνες ο παράγοντας προσβασιμότητα είναι πολύ σημαντικός για να είναι μια περιοχή πιο ελκυστική στους επισκέπτες. Λίγο πολύ όλοι όταν σκέφτονται να επισκεφθούν έναν τόπο το πρώτο που αναζητούν είναι ο τρόπος που μπορούν να τον προσεγγίσουν όσο το δυνατόν ευκολότερα, άνετα και ξεκούραστα. Η περιοχή που εξετάζεται απέχει από την Αθήνα 222 χιλιόμετρα και το ταξίδι διαρκεί περίπου δύο ώρες και σαράντα λεπτά. Θεωρητικά η απόσταση αυτή δεν είναι απαγορευτική για μία ολιγοήμερη απόδραση από την κουραστική ζωή της Αθήνας. Μάλιστα το μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής γίνεται μέσα στον εθνικό αυτοκινητόδρομο ο οποίος έχει πρόσφατα αναβαθμιστεί. Όμως, η διάρκεια του ταξιδιού, λόγω της μέτριας ποιότητας του επαρχιακού δικτύου που ενώνει την περιοχή με τον εθνικό δρόμο, μπορεί να ξεπεράσει τις 4 ώρες με ιδιωτικής χρήσης επιβατικό αυτοκίνητο. Η σχετική δυσκολία της πρόσβασης - το επαρχιακό δίκτυο έχει πολλές στροφές, κακή ποιότητα οδοστρώματος και, σε κάποια σημεία, μικρές κατολισθήσεις.- αποτελεί ένα μεγάλο μειονέκτημα για την περιοχή και, συχνά, έναν ανασταλτικό παράγοντα για τους πιθανούς επισκέπτες.

Για να δοθούν λύσεις στα προβλήματα της πρόσβασης θα πρέπει να μεριμνήσει ο δήμος, ώστε να αποκατασταθεί η ποιότητα του οδοστρώματος και στα σημεία που γίνονται κατολισθήσεις να τοποθετηθούν προστατευτικά πλέγματα. Με αυτό τον τρόπο και οι μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής θα μετακινούνται με περισσότερη ασφάλεια, αλλά και οι επισκέπτες θα έχουν πιο άνετο και ασφαλές ταξίδι. Άρα λοιπόν, το αποτέλεσμα μιας τέτοιας παρέμβασης θα ωφελήσει διπλά την τοπική κοινωνία⁸².

⁸² Αντζουλάτου-Ρετσίλα 2005, 102.

Πέρα από την προσβασιμότητα όσον αφορά το επαρχιακό οδικό δίκτυο, θα πρέπει να εξασφαλιστεί και η εύκολη πρόσβαση στα διάφορα μνημεία που υπάρχουν στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει σε όλους τους χώρους να δημιουργηθούν μέσα πρόσβασης ανθρώπων με ειδικές ανάγκες για να έχουν και αυτοί την ευκαιρία να θαυμάσουν από κοντά τα μνημεία του τριπτύχου.

5.1.2 Σήμανση

Η σήμανση των μνημείων και των χώρων αρχαιολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος έχει διττό χαρακτήρα, δηλαδή ενημερώνει και βοηθάει τους επισκέπτες να μην παρεκκλίνουν από τον δρόμο τους, ώστε να φτάσουν στον προορισμό τους γρήγορα, και, παράλληλα, δίνει τη δυνατότητα στους διερχόμενους οδηγούς και επιβάτες να μάθουν τι κρύβει η περιοχή που περνούν. Η σήμανση στην περιοχή που βρίσκονται η Αμπελιώνα, η Αγ. Θεοδώρα και ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα δεν είναι η κατάλληλη. Σε πρώτο επίπεδο, είναι απαραίτητο να τοποθετηθούν πινακίδες στην εθνική οδό, στο ύψος περίπου που βρίσκονται να μνημεία. Οι πινακίδες θα πρέπει να έχουν το χρώμα που αρμόζει στους ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους ώστε οι διερχόμενοι οδηγοί να μπορούν να τις διακρίνουν. Σε δεύτερο επίπεδο να τοποθετηθούν πινακίδες στους επαρχιακούς δρόμους, ώστε οι επισκέπτες αφού βγουν από τον αυτοκινητόδρομο να πάρουν τη σωστή κατεύθυνση και να φτάσουν όσο πιο γρήγορα γίνεται στον προορισμό τους.

5.1.3 Ωράρια λειτουργίας

Ένα φαινόμενο που παρατηρείται συχνά στο μνημείο του Επικούρειου Απόλλωνα είναι να μην τηρούνται τα ωράρια λειτουργίας και έτσι να πολλοί επισκέπτες να φθάνουν στον αρχαιολογικό χώρο, αλλά αυτός να είναι κλειστός. Αυτό αρχικά συμβαίνει γιατί ο χώρος αυτός δεν είναι δημοφιλής, ώστε να δέχεται μεγάλο πλήθος επισκεπτών καθημερινά, και οι παρατυπίες στο ωράριο λειτουργίας είναι πιο εύκολο να συμβούν. Επίσης, το μνημείο είναι απομακρυσμένο από την αρμόδια Εφορία, δεν υπάρχουν κάμερες στο χώρο και έτσι δεν μπορεί κανείς να ελέγξει πόσο τυπικός με το ωράριό του είναι ο ένας και μοναδικός φύλακας του χώρου. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι αρμόδιοι πρέπει να φροντίσουν για να προσληφθεί, έστω και εποχικά, ένας δεύτερος φύλακας ώστε να εναλλάσσονται και να υπάρχει δυνατότητα αντικατάστασης σε περίπτωση ανάγκης. Με αυτό τον τρόπο και με συστηματικό έλεγχο από την Εφορία Αρχαιοτήτων οι ώρες λειτουργίας θα μπορούν να τηρηθούν. Η μη τήρηση των ωραρίων είναι ένα σημαντικό ζήτημα που λειτουργεί ανασταλτικά στην αύξηση των επισκεπτών ενός χώρου. Οι επισκέπτες συχνά απογοητεύονται όταν βρίσκουν κλειστούς στους αρχαιολογικούς χώρους και διαφημίζουν αρνητικά την περιοχή με αποτέλεσμα κάποιος να μην μπαίνει καν στη διαδικασία να φτάσει στο χώρο, πόσο μάλλον όταν η διαδρομή είναι δύσκολη.

5.1.4 Συστηματική διαφήμιση

Από πολλούς η σημερινή εποχή έχει χαρακτηριστεί ως η εποχή της πληροφορίας και της ενημέρωσης, και όχι άδικα, αφού με τη βοήθεια του διαδικτύου η παροχή και η διάδοσή τους γίνονται σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Το γεγονός αυτό έχει συμβάλλει και στην αύξηση της διαφήμισης στην καθημερινή ζωή των σύγχρονων ανθρώπων, οι οποίοι μαθαίνουν για νέα προϊόντα, αγαθά, προορισμούς, ξενοδοχεία, εστιατόρια, συσκευές και οτιδήποτε καινούργιο εμφανίζεται.

Η περιοχή που εξετάζεται εδώ χρειάζεται συστηματική και οργανωμένη διαφήμιση γιατί είναι ένας όμορφος τόπος που λίγοι γνωρίζουν. Επειδή οι πληροφορίες που μπορεί κανείς να βρει στο διαδίκτυο είναι ελάχιστες και ελλιπείς, ένα πρώτο βήμα θα ήταν να ξεκινήσει η διαφήμιση από το διαδίκτυο που αποτελεί την μεγαλύτερη πηγή πληροφοριών παγκοσμίως. Μια ιδέα θα ήταν να δημιουργηθεί ένα βίντεο το οποίο θα εμφανίζεται ψηλά στις αναζητήσεις όταν ο χρήστης ψάχνει πληροφορίες για την Πελοπόννησο ή/και να εμφανίζεται σε διαφημιστικό banner στις σελίδες με τις πληροφορίες για την Πελοπόννησο ή για τους τρεις νομούς όπου ανήκουν τα μνημεία. Το βίντεο αυτό θα είναι ολιγόλεπτο και θα παρουσιάζει όλες τις επιλογές που προσφέρει η συγκεκριμένη περιοχή. Επίσης, ο σύλλογος της Αμπελιώνας θα μπορούσε να φτιάξει έναν ισότοπο αποκλειστικά για την προβολή και την ανάδειξη της ευρύτερης περιοχής. Σε αυτή την σελίδα θα παρουσιάζονται τα αξιοθέατα, οι δραστηριότητες, τα καταλύματα και τα εστιατόρια της περιοχής.

Επιπλέον, όταν πραγματοποιούνται οι εκδηλώσεις που έχουν σχεδιαστεί να δημοσιεύονται στον τύπο και στο διαδίκτυο ώστε να γίνονται γνώστες σε πολύ κόσμο. Μέτα τις εκδηλώσεις καλό θα ήταν να δημοσιεύονται φωτογραφίες από αυτές με ένα συνοδευτικό κείμενο. Στο κείμενο θα αναφέρονται λεπτομέρειες σχετικά με το περιεχόμενο τους και την επιτυχία τους. Άρα λοιπόν, η διαφήμιση σε όλα τα μέσα, έντυπα (εφημερίδες, περιοδικά) και ηλεκτρονικά, θα έχει ως αποτέλεσμα την ενημέρωση περισσότερων ομάδων κοινού⁸³.

⁸³ Μπαντιμαρούδης 2011, 72.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 Αποτελέσματα

Η εφαρμογή της πρότασης διαχείρισης του πολιτιστικού αυτού τριπτύχου όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, με στόχο να ενώσει το παρελθόν με το παρόν σχεδιάζοντας ένα διαφορετικό μέλλον για την τύχη της περιοχής, μπορεί να έχει μόνο ευεργετικά αποτελέσματα τόσο για την τοπική οικονομία όσο και για την κοινωνία. Σε αυτή τη μικρή κοινωνία θα συμβούν μια σειρά από πρωτόγνωρες αλλαγές με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξή της, χωρίς όμως να διαστρεβλωθεί η ταυτότητά της. Επίσης, η ενίσχυση του τουρισμού θα βοηθήσει στην οικονομική της ανάπτυξη. Η περιοχή μπορεί να αποτελέσει έναν εναλλακτικό τουριστικό προορισμό. Μέσα από έναν όμορφο περίπατο μέσα στη φύση ο επισκέπτης θα έχει τη δυνατότητα να βρίσκει μπροστά του αρχαίους ναούς, εκκλησίες, γραφικά σπίτια, πηγές, ποτάμια, δέντρα και φυτά. Με άλλα λόγια, η περιοχή μέσα από τις δραστηριότητες και τα μέσα που θα προσφέρει αν όλα τα παραπάνω υλοποιηθούν μπορεί να αποτελέσει ένα νέο τουριστικό πόλο έλξης.

6.1.1 Κοινωνία

Η περιοχή που εξετάζεται στην παρούσα διπλωματική είναι ένας τόπος παρθένος. Καθώς μάλιστα η γεωμορφολογία της δεν αφήνει τα περιθώρια για δραστικές αλλαγές, οι προτεινόμενες παρεμβάσεις έχουν προσαρμοστεί απόλυτα στο ύφος και στον χαρακτήρα της περιοχής. Ο τόπος το μόνο είδος τουρισμού που μπορεί να υποστηρίξει χωρίς να αλλοιωθεί ο χαρακτήρας τους είναι ο εναλλακτικός τουρισμός.

Επίσης, μια σειρά από έργα που θα γίνουν στην περιοχή, όπως η αναβάθμιση του επαρχιακού οδικού δικτύου, θα βελτιώσουν την ποιότητα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα, οι κάτοικοι θα μετακινούνται ευκολότερα και με μεγαλύτερη ασφάλεια.. Η περιοχή θα αρχίσει να προβάλλεται και να αναπτύσσεται γεγονός αναγκαίο, γιατί είναι ένας τόπος με λίγους κατοίκους και κατά κύριο λόγο ηλικιωμένους που οδηγείται στην ερημοποίηση.

6.1.2 Οικονομία

Η οικονομία της περιοχής στηρίζεται κατά βάση στην κτηνοτροφία και στην αγροτική παραγωγή. Η περιορισμένη έκταση των καλλιεργήσιμων εδαφών και βοσκότοπων, όμως, δεν επιτρέπει μεγάλη παραγωγή προϊόντων. Η προτεινόμενη διαχειριστική πρόταση θα έδινε το έναυσμα της ανάπτυξης και άλλων πλουτοπαραγωγικών πηγών της περιοχής, οι οποίοι παραμένουν αναξιοποίητοι, όπως ο τουρισμός. Αρχικά, ο στόχος είναι να αυξηθεί ο αριθμός των επισκεπτών γιατί αυτό θα επιφέρει μια σειρά από αλλαγές στην ευρύτερη περιοχή. Η αύξηση των επισκεπτών θα συντελέσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Συγκεκριμένα ανέγερση νέων υποδομών για την φιλοξενία των επισκεπτών θα είναι ένα αναγκαίο έργο που θα κάνει την αγορά να κινηθεί. Επίσης, νέοι χώροι εστίασης και πώλησης παραδοσιακών προϊόντων θα μπορέσουν να δημιουργηθούν. Με αλλά λόγια, η περιοχή θα γνωρίσει ανάπτυξη και επιχειρηματική δραστηριότητα και θα υπάρξουν τα κίνητρα για παραμονή ή και επιστροφή των νεότερων, οι οποίοι αναζητούν εργασία και μία καλύτερη τύχη στα αστικά κέντρα⁸⁴.

6.1.3 Μνημεία

Ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα και το μικρό εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας είναι δυο μνημεία που κοσμούν την περιοχή. Το καθένα εκφράζει μια διαφορετική πτυχή της τοπικής ιστορίας, αλλά και των θρησκευτικών παραδόσεων των εποχών κατά τις οποίες οικοδομήθηκαν. Μέσα από αυτά τα δύο μνημεία μπορεί ο επισκέπτης να παρακολουθήσει την εξέλιξη της θρησκείας, αλλά και της θρησκευτικής αρχιτεκτονικής στο πέρασμα των αιώνων.

Όπως αναφέρεται παραπάνω μνημεία δεν έχουν την φροντίδα που τους αρμόζει. Εάν ο ναός και το εκκλησάκι αρχίσουν να συντηρούνται, να πλαισιώνονται με ενημερωτικό υλικό και να εκσυγχρονίζονται με τη χρήση της τεχνολογίας, όπως σκιαγραφείται στην πρόταση, θα αναδειχθούν και, μέσα από τη συστηματική προβολή τους, θα γίνουν πιο ελκυστικά για τους επισκέπτες ακολουθώντας

⁸⁴ Παλάσκας 2006, 89.

παράλληλα την πορεία εξέλιξης που έχει πάρει ο τομέας του πολιτισμού, και θα βρουν τη χαμένη ζωντάνια τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κλείνοντας αξίζει να αναφερθεί ότι τα ενδιαφέροντα μνημεία του τριπτύχου αντιπροσωπεύουν ένα μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της Πελοποννήσου που σε συνδυασμό με το όμορφο φυσικό περιβάλλον δίνουν τη δυνατότητα στις νέες γενιές να δημιουργήσουν στην περιοχή έναν ξεχωριστό τουριστικό προορισμό. Βοηθοί τους σε αυτό το απαιτητικό ταξίδι πέρα από τις γνώσεις και την τεχνολογία θα πρέπει να είναι και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μνημείων και του τόπου. Ο συνδυασμός όλων αυτών μέσα από τη σωστή διαχείριση θα επιφέρει στην περιοχή την ανάπτυξη και την αειφορία που είναι και ο τελικός στόχος αυτής της διαχειριστικής πρότασης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδριώτης 2008. Κ. Ανδριώτης, *Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός: αγροτουρισμός, ορεινός τουρισμός, οικοτουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός*, εκδ. Σταμούλης, Αθήνα 2008
- Αντζουλάτου-Ρετσίλα 2005. Ε. Αντζουλάτου-Ρετσίλα, *Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2005.
- Ασημακόπουλος 1976. Π. Ασημακόπουλος, *Το χωριό Σκληρού ιστορία-λαογραφία και ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα*, εκδ. Σύλλογος απανταχού Σκληραίων, Αθήνα 1976.
- Βλαχόπουλος 2012. Α. Βλαχόπουλος, *Αρχαιολογία Πελοπόννησος*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 2012.
- Βαφειάδης κ.ά 1992. Γ. Βαφειάδης - Χρ. Κοντογεωργός - Λ. Παπακωνσταντινίδης, *Αγροτουρισμός και ισόρροπη ανάπτυξη*, εκδ. Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα 1992.
- Βουδούρη 1992. Δ. Βουδούρη, *Η Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Προοπτική της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992.
- Cooper 2002. F. A. Cooper, *Houses of Morea - Σπίτια του Μορέα*, εκδ. Melissa, Αθήνα 2002.
- Δημαδαμά 2008. Ζ. Δημαδαμά, *Οικονομία, Ανάπτυξη, Περιβάλλον: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και πολιτικές της Αειφόρου Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2008.
- Ηλιάδης 2019. Ι. Ηλιάδης, *Μεγάλη ορθόδοξη χριστιανική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος 8, εκδ. Στρατηγικές εκδόσεις, Αθήνα 2019.
- Θεοδωρόπουλος 2018. Τ. Θεοδωρόπουλος, Έθνος Ντιλετάντηδων, εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* 22/03/2018, Αθήνα.
- Ιωαννίδης 2018. Σ. Ιωαννίδης, Και οι θεοί χρειάζονται βοήθεια..., εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* 19/03/2018, Αθήνα.

- Κανάκης 2012. Ι. Κανάκης, *Βίος, Ακολουθία και Παρακλητικός κανών της Αγίας ενδόξου Θεοδώρας της εν Βαστά* Αρκαδίας, εκδ. Ι.Μ. Γορτυνίας και Μεγαλοπόλεως 2012.
- Κεφής 2005. Β. Κεφής, *Ολοκληρωμένο Μάνατζμεντ: Βασικές Αρχές για Σύγχρονες Οικονομικές Μονάδες*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2005.
- Κόνσολα 1995. Ν. Κόνσολα, *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας κληρονομιάς*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1995.
- Krautheimer 2012. R. Krautheimer, *Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή αρχιτεκτονική*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2012.
- Λυριτζής 2008. Ι. Λυριτζής, *Νέες Τεχνολογίες στις Αρχαιογνωστικές επιστήμες*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2008.
- Ματσούκα 2007. Π. Ματσούκα, στο: Ε. Τραΐου (επιμ.), *Μεσσηνία: τόπος-χρόνος-άνθρωποι* εκδ. Μίλητος, Αθήνα 2007.
- Μπαμπινιώτης 2005. Γ. Μπαμπινιώτης, *Μικρό Λεξικό της νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 2005.
- Μπαντιμαρούδης 2011. Φ. Μπαντιμαρούδης, *Πολιτιστική επικοινωνία: Οργανισμοί, θεωρίες, μέσα*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011.
- Μπιτσάνη 2004. Ε. Μπιτσάνη, *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη: Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*, εκδ. Διόνικος, Αθήνα 2004.
- Νικολόπουλος 2008. Β. Νικολόπουλος, *Ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα με το βλέμμα των Ν. Καζαντζάκη, Seamus Heaney, Jean-Daniel Pollet*, εκδ. ιδιωτική, Αθήνα 2008.
- Παλάσκας 2006. Θ. Παλάσκας, *Η πολιτιστική κληρονομία ως παράγων ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας*, Γραφείο Οικονομικών Μελετών της Ακαδημίας Αθηνών, εκδ. Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 2006.
- Παναγιωτόπουλος 1932. Β. Παναγιωτόπουλος, *Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου 13^{ος} -18^{ος} αιώνας*, εκδ. Εμπορική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα 1932.

- Παπακωνσταντίνου 2013. Ν. Παπακωνσταντίνου, *Το εκκλησάκι της Αγίας Θεοδώρας στο Βάστα Αρκαδίας*, εκδ. Ν. Παπακωνσταντίνου, Αθήνα 2013.
- Παπαχατζής 2002-2004. Ν. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησης: Αχαϊκά-Αρκαδικά*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2002-2004.
- Πλάντζος 2011. Δ. Πλάντζος, *Ελληνική τέχνη και αρχαιολογία 1100-30 π.Χ.*, εκδ. Καπόν Αθήνα 2011.
- Πίκουλας 2001. Γ. Πίκουλας. 2001, *Λεξικό των οικισμών της Πελοποννήσου: παλαιά και νέα τοπωνύμια*, εκδ. HOPOS, Αθήνα 2001.
- Ραυτόπουλος 2014. Α. Ραυτόπουλος, *Η Αμπελιώνα σας περιμένει*, *Εφημερίδα συλλόγου ΑΜΠΕΛΙΩΝΑ* 07/08/09-2014.
- Roberts 2005. J. Roberts, *The Oxford Classical Dictionary: the ultimate reference work on the classical world*, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Rodenwaldt 1957. G. Rodenwaldt, *O.M von Stackelberg- der entdecker der griechischen landschaft*, Deutscher Kunstverlag, Germany 1957.
- Σαλαβούρα 2015. Ε. Σαλαβούρα, *Μυκηναϊκή Αρκαδία: Αρχαιολογική και Τοπογραφική Θεώρηση*, εκδ. Μεγάλη Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015.
- Σβολόπουλος 1995. Δ. Σβολόπουλος, *Ναός Επικουρίου Απόλλωνα : Αρχιτεκτονική μελέτη*, (τομ.1) ,εκδ. Υπουργείο Πολιτισμου. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 1995.
- Σιμόπουλος 2001. Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1700-1800*, εκδ. Στάχυ, Αθήνα 2001.
- Ταρατάκη 1992. Α. Ταρατάκη, *Ελλάδος Περιήγησης/ Παυσανίας:μετάφραση*,εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992.
- Tzonis - Giannisi 2004. A. Tzonis - P. Giannisi, *Classical Greek Architecture the Construction of the Modern*, Flammarion, Paris 2004.
- Τζιώρας 1999. Γ. Τζιώρας, *Μετέωρα: οι ιεροί βράχοι και η ιστορία τους*, Καλαμπάκα 1999.

Τζώρτζη 2007. Κ. Τζώρτζη, *Ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα: Περιήγηση στο χώρο και στο χρόνο*, εκδ. Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 2007.

Τραΐου 2007. Ε. Τραΐου (επιμ.), *Μεσσηνία: τόπος-χρόνος-άνθρωποι*, εκδ. Μίλητος, Αθήνα 2007.

Τσουρβάκας 2013. Γ. Τσουρβάκας, *Μάνατζμεντ επικοινωνιακών και πολιτιστικών οργανισμών*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2013.

Voyatzis 2008. M. Voyatzis, *Ο Κωνσταντίνος Κουρουνιώτης στην Αρκαδία*, στο: Γ. Πίκουλας (επιμ.), *Ιστορίες για την Αρκαδία: Proceedings of the International Symposium in honour of James Roy*, Στεμνίτσα 2008, 115-122.

Διαδικτυακοί Τόποι

[http://www.academia.edu/4019364/From Van Gogh s Museum to the Temple at Bassae](http://www.academia.edu/4019364/From_Van_Gogh_s_Museum_to_the_Temple_at_Bassae) [ημ. πρόσβασης 23-05-2018]

http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1142 [ημ. πρόσβασης 10-07-2018]

https://www.athensvoice.gr/culture/110001_kleinei-o-naos-toy-epikoyreioy-apollona-giati-pire-syntaxi-o-fylakas [ημ. πρόσβασης 12-09-2018]

http://ellinika-xwria.blogspot.com/2016/02/blog-post_350.html [ημ. πρόσβασης 21-07-2018]

www.athinorama.gr/travel/travelideas/articles.aspx?artid=4036 [ημ. πρόσβασης 09-08-2018]

www.dogma.gr/diafora/agia-theodora-vasta-mikro-ekklisaki-ta-17-platania-sti-stegi-tou/5735/ [ημ. πρόσβασης 03-09-2018]

<http://www.saint.gr/996/saint.aspx> [ημ. πρόσβασης 19-08-2018]

<https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> [ημ. πρόσβασης 20-05-2018]

<http://www.politistikoparko.com/> [ημ. πρόσβασης 18-07-2018]

<https://enallaktikidrasi.com/2016/04/faskomilo-idiotites-xrisi/> [ημ. πρόσβασης 2-09-2018]

<http://www.geology.upatras.gr/index.php/el/research-laboratory-of-geophysics/research-activity-laboratory-of-geophysics> [ημ. πρόσβασης 8-01-2019]

www.tharrosnews.gr/news/content/“επικούριος-απόλλωνας”-ένας-ναός-που-είναι-η-κρυμμένη-ομορφιά-της-ελλάδας [ημ. πρόσβασης 27-05-2018]

<http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism> [ημ.πρόσβασης 28-04-2019]

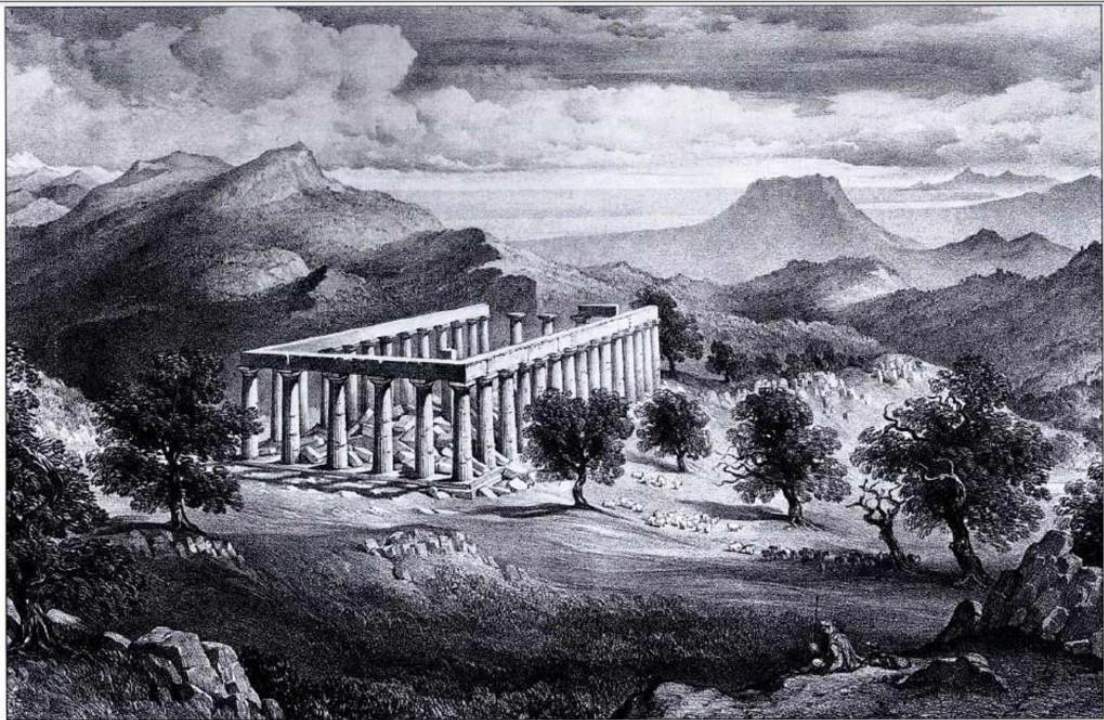
<http://enjoythessaly.com/el/blog/833-10-pragmata-na-deis-na-kaneis-sta-meteora> [ημ. πρόσβασης 5-05-2019]

<http://www.delphifestival.gr/> [ημ. πρόσβασης 12-05-2019]

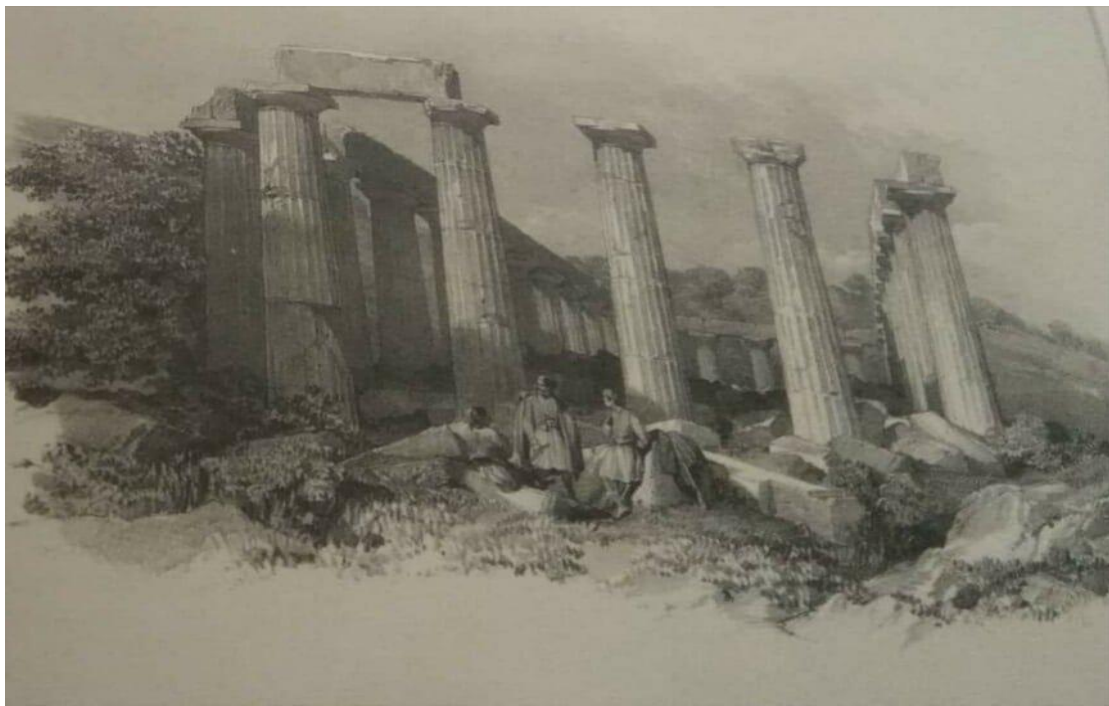
<https://el.wikipedia.org/wiki/> [ημ. πρόσβασης 13-06-2019]

http://hoaxunveiled.blogspot.com/2013/11/blog-post_7.html#.XSDTsOgzblU[ημ. πρόσβασης 20-06-2019]

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

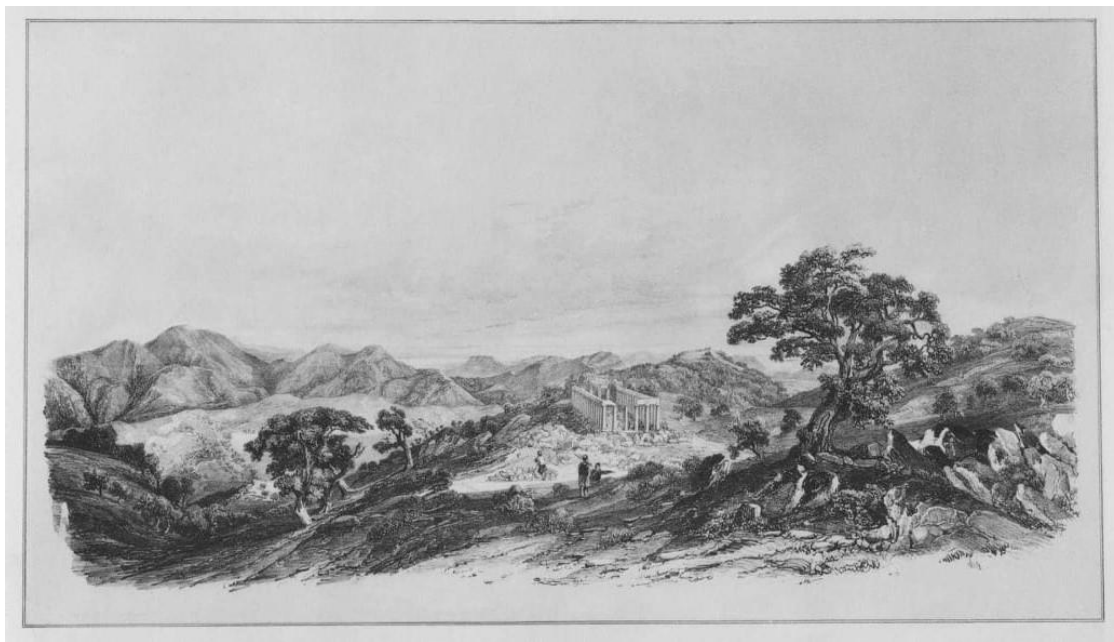
Εικ. 1 Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα από βόρεια (χαλκογραφία).

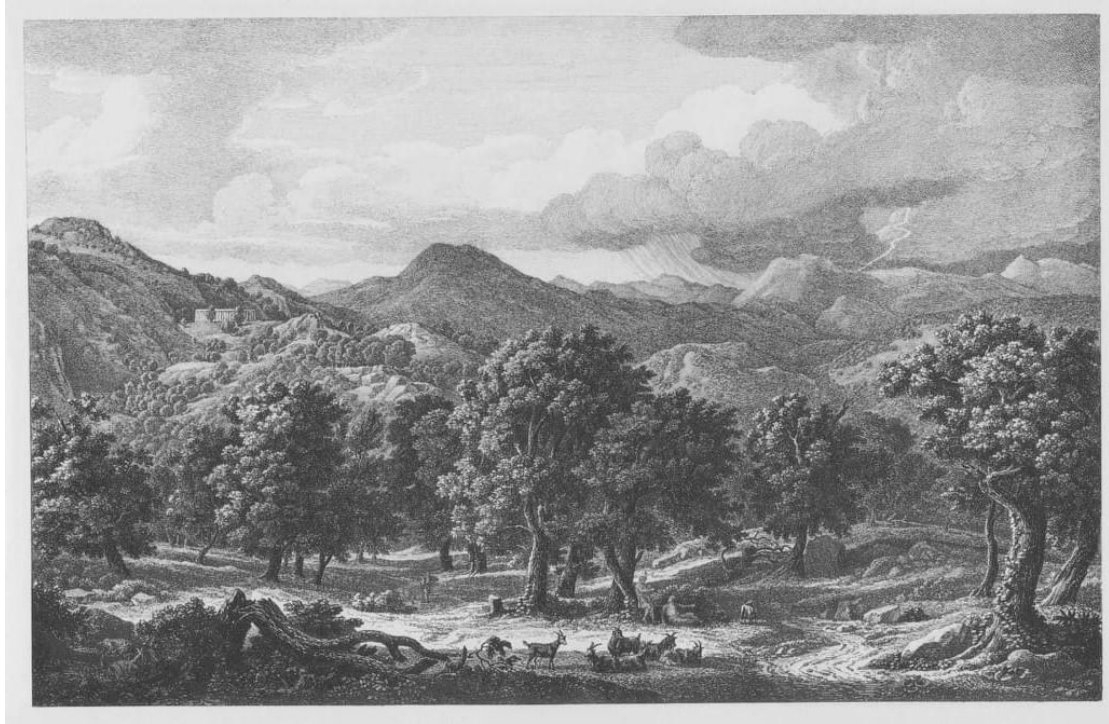
Εικ. 2 Συνάντηση σπλαρχηγών στην ανατολική όψη του Επικούριου Απόλλωνα (χαλκογραφία Ch. R. Cockerell).

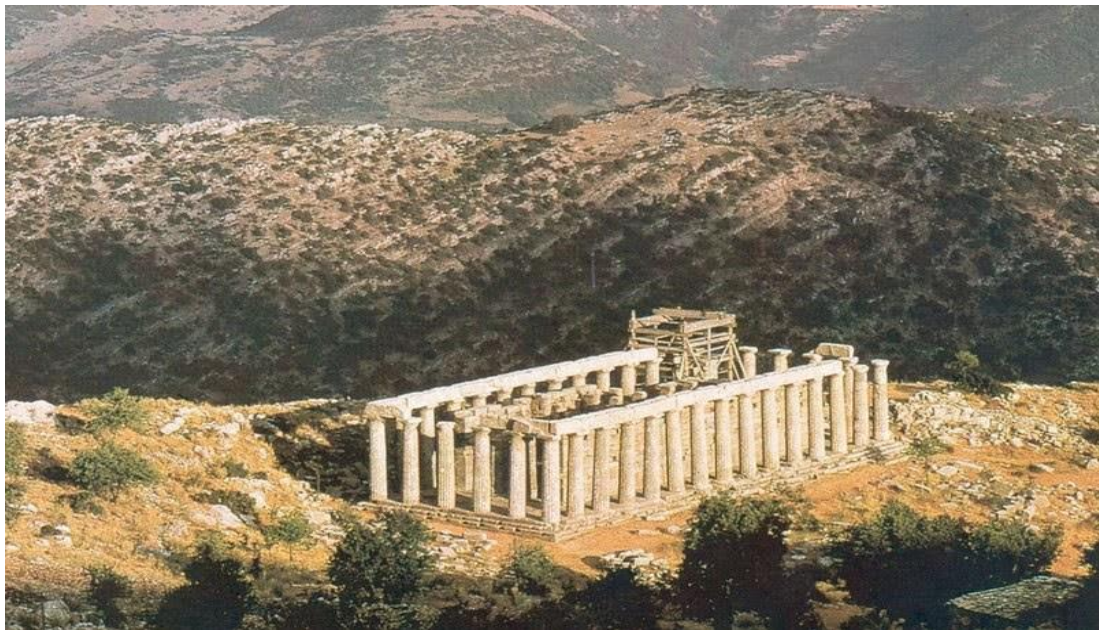
Εικ. 3 Χιονισμένο τοπίο. Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα καλυμμένος από το στέγαστρο.

Εικ. 4 Πανοραμική άποψη της περιοχής γύρω από το ναό του Επικούριου Απόλλωνα (χαλκογραφία).

Εικ. 5 Η γλωρίδα και η πανίδα της περιοχής γύρω από τον Επικούριου Απόλλωνα
(χαλκογραφία I. Stich von J.G.Reinhart).

Εικ. 6 Στιγμιότυπο από αναστηλωτικές εργασίες στον ναό του Επικούριου
Απόλλωνα.

Εικ. 7 Το εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας στο Βάστα.

Εικ. 8 Τα δέντρα που ξεπροβάλλουν από τη στέγη του ξωκλησιού της Αγ. Θεοδώρας.

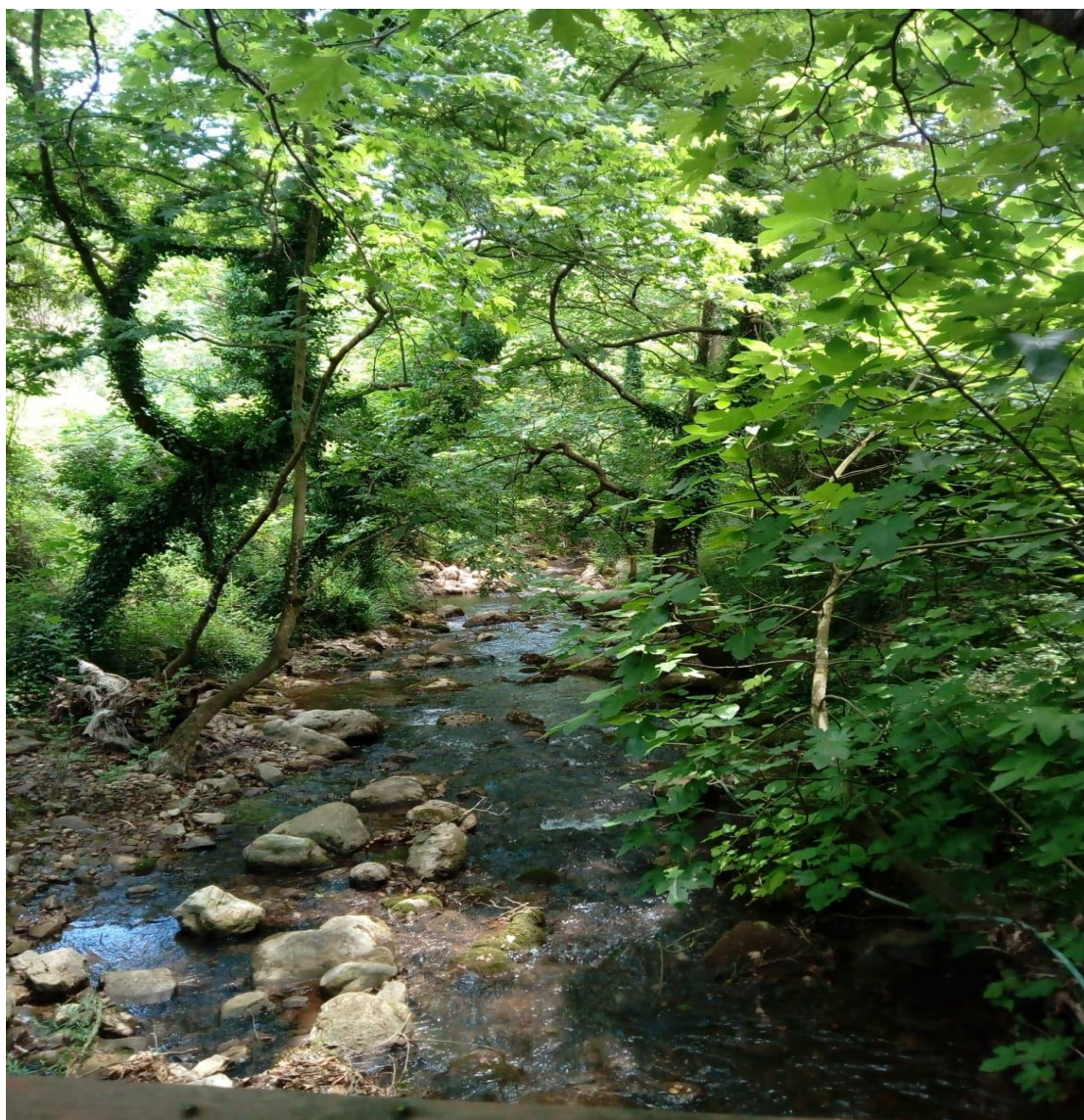
Εικ. 9 Το ρυάκι πλησίον του ναΐσκου της Αγ. Θεοδώρας.

Εικ. 10 Άποψη του ιερού και της Ωραίας Πύλης του ναΐσκου της Αγ. Θεοδώρας. Διακρίνονται εικόνες εκατέρωθεν της Ωραίας Πύλης και σπαράγματα τοιχογραφιών στο τόξο.

Εικ. 11 Παραδοσιακός νερόμυλος πού βρίσκεται πλησίον του ναΐσκου της Αγ. Θεοδώρας.

Εικ. 12 Ο Χάραδρος ποταμός και η γλωρίδα της περιοχής.

Εικ. 13 Παραδοσιακοί ξυλόφουρνοι σε παραδοσιακή ταβέρνα πλησίον στο εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας.

Εικ. 14 Η μύλόπετρα του νερόμυλου που βρίσκεται στη παραδοσιακή ταβέρνα πλησίον του ιερού ναού της Αγ. Θεοδώρας.

Εικ.15 Παραδοσιακά εξαρτήματα σχετικά με το αλεύρι πού βρίσκονται μέσα στο χώρο του μύλου.

Εικ. 16 Ο παραδοσιακός ξενώνας στην Αμπελιώνα

Εικ. 17 Η «Τρανή βρύση» στην Αμπελιώνα.

Εικ. 18 Πανοραμική άποψη της Αμπελιώνας μέσα στο καταπράσινο τοπίο.

Εικ. 19 Πέτρινο γεφύρι στην περιοχή της Αμπελιώνας.

Εικ. 20 Το καστανοδάσος της Αμπελιώνας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1: Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα από βόρεια.

(https://www.google.gr/search?q=%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%83+%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%83+%CE%B1%CF%83%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%83&tbm=isch&tbs=rimg:Cd6jU-4thpuqljhO1AXzhTKUuhPVEK1sbFgej7HOX6ThXT3-i3s-Pln_1dy-BhUlJyDaPzP6kNopwBICi4_1XNKKgENyoSCU7UBfOFMpS6EQ7lypHiiB0iKhIJE9UQrWxsWB4Rt wqDAJVeCnwqEgmPsc5fpOFdPRGSwvejrkgEOSoScf6Lez48if93EdKsEwVM-OnAKhIJL4GFSWPINo8RLCfFUXVsTGMqEgnM_1qQ2inAEgBHlI2TwA2mc2yoSCalJ9c0oqAQ3EQJcKIhntzCm&tbo=u&sa=X&ved=2ahUKEwi9wICQ4JbjAhUB-aQKHd-6CA4Q9C96BAgBEBs&biw=1366&bih=657&dpr=1#imgrc=Pyem7MxDLAI4gM)

Εικ. 2: Συνάντηση οπλαρχηγών στην ανατολική όψη του Επικούριου Απόλλωνα (G. Rodenwaldt *O.M von Stackelberg- der entdecker der griechischen landschaft*,1957, εικ. 25).

Εικ. 3: Χιονισμένο τοπίο. Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα καλυμμένος από το στέγαστρο.

(https://www.google.gr/search?q=%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%82+%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%82+%CF%87%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%82&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjX0bja36DjAhXRjqQKHUeIb0kQ_AUIESgC&biw=1366&bih=657#imgrc=4L_r1aC7LnuEqM:)

Εικ. 4: Πανοραμική άποψη της περιοχής γύρω από το ναό του Επικούριου Απόλλωνα (G. Rodenwaldt *O.M von Stackelberg- der entdecker der griechischen landschaft*,1957, εικ.23).

Εικ. 5: Η γλωρίδα και η πανίδα της περιοχής γύρω από τον Επικούρειο Απόλλωνα, (G. Rodenwaldt *O.M von Stackelberg- der entdecker der griechischen landschaft*, 1957, εικ. 24).

Εικ. 6: Στιγμιότυπο από αναστηλωτικές εργασίες στον ναό του Επικούριου Απόλλωνα.

(https://www.google.gr/search?q=%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%83+%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%83+%CE%B1%CF%83%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%83&tbm=isch&tbs=rimg:Cd6jU-4thpuqljhO1AXzhTKUuhPVEK1sbFgej7HOX6ThXT3-i3s-Pln_1dy-BhUlJyDaPzP6kNopwBICi4_1XNKKgENyoSCU7UBfOFMpS6EQ7lypHiiB0iKhIJE9UQrWxsWB4Rt wqDAJVeCnwqEgmPsc5fpOFdPRGSwvejrkgEOSoScf6Lez48if93EdKsEwVM-OnAKhIJL4GFSWPINo8RLCfFUXVsTGMqEgnM_1qQ2inAEgBHlI2TwA2mc2yoSCalJ9c0oqAQ3EQJcKIhntzCm&tbo=u&sa=X&ved=2ahUKEwi9wICQ4JbjAhUB-aQKHd-6CA4Q9C96BAgBEBs&biw=1366&bih=657&dpr=1#imgrc=Pyem7MxDLAI4gM)

[81%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%83+%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%83&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjD78W52pbjAhWmwqYKHav3AikQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgrc=NyBTJQ4HpAzPDM\)](https://www.google.gr/search?q=αγ+θεοδωρα&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjD78W52pbjAhWmwqYKHav3AikQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgrc=NyBTJQ4HpAzPDM)

Εικ. 7: Η εκκλησία της Αγ. Θεοδώρας στο Βάστα (© Ευγενία Σταθουλοπούλου).

Εικ. 8: Τα δέντρα που ξεπροβάλλουν από τη στέγη του ξωκλησιού της Αγ. Θεοδώρας.

(www.google.gr/search?q=αγ+θεοδωρα&tbm=isch&tbs=rimg:CUnKkvUeS7kuIjhXXvt89sCUxqDBoUX32do0DscKtgpK9nrezk4Nw5rIZ2I8qgW9gn7lsVR7rXNt5G3iE7kbCsvh7CoSCVde-3z2wJTGEbwAp4bUpztXKhIJoMGhRffZ2jQRPY8k23ckisAqEgkOxwq2Ckr2ehF3nLlZaBBL_1yoSCd7OTg3DmshnEb6RPXyg78thKhIJYjyqBb2CfuUR79B0BQLqDPwqEgmxVHutc23kbRFqk73EyzwpyoSceITuRsKy-HsEciK6CYaS9mr&tbo=u&sa=X&ved=2ahUKEwjRiL_zoorjAhXMLIAKHZaHBpEQ9C96BAgBEBs&biw=1366&bih=657&dpr=1#imgrc=dr3fGFLjXf6nuM)

Εικ. 9: Το ρυάκι πλησίον του ναΐσκου της Αγ. Θεοδώρας.

(www.google.gr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=RggVXYDhK07EwQLXl4H4Bw&q=αγ+θεοδωρα&oq=αγ+θεοδωρα&gs_l=img.3...0.0..29622...0.0..0.0.....0.....gws-wiz-img.gtDqgKAHba8#imgrc=xdPd3HnRbQ0N0M:)

Εικ. 10: Άποψη του ιερού και της Ωραίας πύλης του ναΐσκου της Αγ. Θεοδώρας. Διακρίνονται εικόνες εκατέρωθεν της Ωραίας πύλης και σπαράγματα τοιχογραφιών στο τόξο (© Ευγενία Σταθουλοπούλου).

Εικ. 11: Παραδοσιακός νερόμυλος πού βρίσκεται πλησίον του ναΐσκου της Αγ. Θεοδώρας (© Ευγενία Σταθουλοπούλου).

Εικ. 12: Ο Χάραδρος ποταμός και η γλωρίδα της περιοχής (© Ευγενία Σταθουλοπούλου).

Εικ. 13: Παραδοσιακοί ξυλόφουρνοι σε παραδοσιακή ταβέρνα πλησίον στο εκκλησάκι της Αγ. Θεοδώρας, (© Ευγενία Σταθουλοπούλου).

Εικ. 14: Η μυλόπετρα του νερόμυλου που βρίσκεται στη παραδοσιακή ταβέρνα πλησίον του ιερού ναού της Αγ. Θεοδώρας (© Ευγενία Σταθουλοπούλου).

Εικ. 15: Παραδοσιακά εξαρτήματα σχετικά με το αλεύρι που βρίσκονται μέσα στο χώρο του μύλου (© Ευγενία Σταθουλοπούλου).

Εικ. 16: Ο παραδοσιακός ξενώνας στην Αμπελιώνα

(https://www.google.gr/search?q=%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjuvuTA0pbjAhVJaJoKHYSJD4wQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgrc=sMlvT4isCahfgM:)

Εικ. 17: Η «Τρανή βρύση» στην Αμπελιώνα.

([https://www.google.gr/search?q=%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjuvuTA0pbjAhVJaJoKHYSJD4wQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgrc=_U0mqITjWzXVMM\)](https://www.google.gr/search?q=%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjuvuTA0pbjAhVJaJoKHYSJD4wQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgrc=_U0mqITjWzXVMM):))

Εικ. 18: Πανοραμική άποψη της Αμπελιώνας μέσα στο καταπράσινο τοπίο.

(https://www.google.gr/search?q=%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjuvuTA0pbjAhVJaJoKHYSJD4wQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgdii=xK6N3VZSZV7tM:&imgrc=zOUXA4exTawQ-M:)

Εικ. 19: Πέτρινο γεφύρι στην περιοχή της Αμπελιώνας.

([https://www.google.gr/search?q=%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjuvuTA0pbjAhVJaJoKHYSJD4wQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgrc=8DastOvMstgEIM\)](https://www.google.gr/search?q=%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjuvuTA0pbjAhVJaJoKHYSJD4wQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657#imgrc=8DastOvMstgEIM):))

Εικ. 20: Το καστανοδάσος της Αμπελιώνας.

(https://www.google.gr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5YcbXfrCOuKzgwfqxJ24DA&q=%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%B1%CF%83%CE%BF%CF%82+%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%82&saq=%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%B1%CF%83%CE%BF%CF%82+%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%82&gs_l=img.3...1320.9761..10228...1.0..0.863.7175.0j6j2j3j2j3j3.....0.....1..gws-wiz-img.....0j0i24.nllhNgJ6ri8#imgrc=q5yfmNNJgD9m2M:)